

บทบาท อานาจ หน้าที่ของรัฐในการรักษาคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา

5.1 แนวนโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมค้ำน้ำเสีย

5.1.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อคิค-ปัจจุบัน

ในอดีตนั้น นโยบายและแนวทางในการพัฒนาประเทศขึ้นอยู่กับรัฐบาลในยุคนั้น ๆ มิได้มีการวางแผนพัฒนาประเทศไว้แต่อย่างใด การพัฒนาประเทศจึงขึ้นอยู่กับเสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2504 จึงได้เริ่มวางแผนทางในการพัฒนาประเทศด้วยการกำหนดเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทำหน้าที่ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ซึ่งเป็นแผนพัฒนาฉบับแรกนั้นกำหนดเวลาของแผนพัฒนาไว้ 6 ปี คือ พ.ศ. 2504-2509 แต่แผนพัฒนาฉบับต่อ ๆ มานั้นกำหนดระยะเวลาแผนละ 5 ปี และปัจจุบันอยู่ในระหว่างเริ่มต้นของการใช้แผนพัฒนา ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ซึ่งจะได้พิจารณาถึงแผนพัฒนาแต่ละฉบับว่า รัฐมีนโยบายที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาน้ำเสียอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการรักษาคุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อให้เห็นว่ารัฐให้ความสำคัญต่อบัญหาดังกล่าวหรือไม่เพียงใด

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-3 ¹

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) เป็นแผนพัฒนาฯ ที่เป็นการวางพื้นฐานเพื่อเสริมและส่งเสริมทางด้านเกษตร จึงไม่ปรากฏว่ามีนโยบายที่เกี่ยวกับการป้องกันสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับภาวะน้ำเน่าเสียในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-3 เลข

¹ สรุปรจาก สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, "การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกองทุนทดแทนความเสียหายต่อสุขภาพจากมลพิษ," รายงานผลงานวิจัยคณะนิติศาสตร์ กับสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิญี่ปุ่น, 2531, หน้า 11.

อย่างไรก็ตาม ในระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ความสนใจในปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นพิษในแง่มุมของกฎหมาย ได้เริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้น โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 หมวด 5 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ บัญญัติถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งรัฐพึงดำเนินการให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมด้านอื่น ๆ ดังปรากฏในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ดังนี้

"มาตรา 93 รัฐพึงบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมให้สะอาดและเพื่อขจัดสิ่งเป็นพิษ ซึ่งทำลายสุขภาพและอนามัยของประชาชน"

จากแนวนโยบายแห่งรัฐที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงเป็นแรงผลักดันให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ผ่านพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 ขึ้นใช้บังคับ นับเป็นกฎหมายสภาวะแวดล้อมฉบับแรกของประเทศไทย โดยมีการจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่วางนโยบายด้านบริหารสิ่งแวดล้อมแห่งชาติทุก ๆ ด้าน คือ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และต่อมาได้จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติขึ้น ซึ่งจะ ได้กล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

ผลจากการที่มีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทำให้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อ ๆ มา ได้มีการบรรจุนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม เข้าไว้อย่างชัดเจนในแผน

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4-5 ²

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เป็นแผนที่เริ่มก้าวสู่การส่งเสริมด้านอุตสาหกรรม และมีการกล่าวถึงปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4

² สรุปจาก สำนักนายกรัฐมนตรีย, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สี่ (พ.ศ. 2520-2524), (กรุงเทพฯ : เรืองแสงการพิมพ์, 2520), และฉบับที่ห้า (พ.ศ. 2525-2529), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.)

ในต้นปีของการใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ปีสุดท้าย คือในเดือนกุมภาพันธ์ 2524 รัฐบาลได้ลงมติเห็นชอบกับการดำเนินการตามที่คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเสนอให้มี "นโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ" เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารทรัพยากรและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด มีผลเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมน้อยที่สุด และก่อผลดีให้กับคุณภาพชีวิตของประชาชน ได้มากที่สุด ซึ่งนโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาตินี้ จะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

ส่วนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 นับเป็นแผนแรกที่มีการกล่าวถึงมลพิษในแม่น้ำเจ้าพระยาไว้ โดยกล่าวไว้ในส่วนของ การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยกล่าวถึงปัญหามลพิษไว้ว่า

"(1) ปัญหามลพิษทางน้ำ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากขาดระบบกำจัดน้ำทิ้งจากชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม และพื้นที่การเกษตรก่อนที่จะระบายลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำจืดสำคัญของประเทศ ได้แก่ แม่น้ำสำคัญ 4 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา ท่าจีน บางปะกง แม่กลอง ปัจจุบันมีปัญหาเรื่องการเน่าเสียในระดับรุนแรง กล่าวคือ ค่าออกซิเจนละลายน้ำ มีค่าต่ำกว่า 30 % ของภาวะน้ำสะอาด โดยเฉพาะในพื้นที่วิกฤตมีค่าออกซิเจนละลายต่ำกว่า 1 มิลลิกรัมต่อลิตร ซึ่งใกล้ภาวะเน่าเสียมาก หากปล่อยไว้คงที่เป็นอยู่จะก่อให้เกิดการเน่าเสียขึ้นภายในเวลาอันใกล้"

โดยในแผนพัฒนาฉบับนี้ ได้กำหนดเป้าหมายในการแก้ไขมลพิษทางน้ำในบริเวณดังต่อไปนี้

"(1) แม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่บริเวณอำเภอเมืองอยุธยาลงมาถึงบริเวณแหล่งน้ำดิบของประปานครหลวง และตั้งแต่อำเภอเมืองปทุมธานีถึงบริเวณปากอ่าว

อ่าว

(2) แม่น้ำท่าจีนตั้งแต่ใต้ประตูน้ำโพธิ์พระยาจนถึงบริเวณปาก

อ่าว

(3) แม่น้ำแม่กลองตั้งแต่ใต้เขื่อนวชิราลงกรณ์จนถึงบริเวณปาก

(4) แม่น้ำบางปะกงตอนล่างจนถึงบริเวณปากอ่าว

(5) อ่าวไทยตอนบน และบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก"

ส่วนการดำเนินการและมาตรการของรัฐตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 นั้น ไม่ปรากฏว่ามีมาตรการที่เกี่ยวกับการป้องกันแก้ไขมลพิษทางน้ำโดยตรงเลย ทั้ง ๆ ที่ในตัวแผนพัฒนาฯ เอง ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนข้างต้น มาตรการของรัฐจะกล่าวไว้ในลักษณะรวม ๆ คือ เป็นมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมทุกชนิดของประเทศ แต่มีจุดที่น่าสนใจ คือ มาตรการด้านกฎหมายที่วางเอาไว้ว่า "ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต และให้มีการบังคับใช้อย่างจริงจัง ทั้งนี้ นอกจากจะคำนึงถึงกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรง เช่น มาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม ยังต้องคำนึงถึงข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เป็นพื้นฐานของปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ที่ดิน ผังเมือง การควบคุมอาคาร การรักษาความสะอาด... ฯลฯ" และที่น่าสนใจอีกจุดหนึ่ง คือ มาตรการด้านการลงทุนและการเงิน มีข้อหนึ่งระบุว่า "ปรับปรุงอัตราค่าธรรมเนียมและค่าปรับในการเก็บขนขยะและกำจัดขยะมูลฝอย และกำหนดกลไกในการเก็บค่าธรรมเนียม การใช้โทษระบายน้ำสาธารณะ ทั้งนี้ เพื่อให้เทศบาลต่าง ๆ มีรายได้ที่จะพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน"

จะเห็นได้ว่าในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 นี้ ได้เล็งเห็นปัญหามลพิษทางน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว แต่มาตรการในการป้องกันและแก้ไขนั้นยังไม่เด่นชัดเท่าที่ควร

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)

แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ มุ่งจะยกระดับการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจให้ขยายตัวสูงกว่าในช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 โดยการให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการลงทุน การพัฒนาอุตสาหกรรมจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับแผนเดิม โดยมุ่งหวังว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในอนาคต โดยให้คำนึงถึงการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

สำหรับนโยบายด้านปัญหามลพิษทางน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำเจ้าพระยานั้น ในแผนพัฒนาฉบับนี้ได้ชี้ให้เห็นปัญหาถึงความเสื่อมโทรมของแม่น้ำเจ้าพระยาไว้ในส่วนของบทนำของแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ว่า

"สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ อากาศ ฯลฯ เป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปสามารถแสวงประโยชน์และตั้ง

ของเสียต่าง ๆ ได้ การใช้ประโยชน์ที่มากเกินไปกำลังการผลิตของธรรมชาติ และไม่ประสานประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งการทิ้งของเสียในปริมาณที่มากกว่าสิ่งแวดล้อมจะรองรับได้ มีผลทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมในทุกด้าน และเกิดปัญหามลพิษขึ้นทั่วไป เช่น การระบายของเสียลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้คุณภาพน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณท่าเรือกรุงเทพฯ ปริมาณค่าออกซิเจนละลายเกือบจะเป็นศูนย์มีลิกกรัมต่อลิตร ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน เป็นต้น"

ส่วนแนวทางการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 นี้ ได้วางไว้โดยครอบคลุมสิ่งแวดล้อมทุก ๆ ด้าน มิได้เฉพาะเจาะจงในเรื่องมลพิษทางใด โดยเฉพาะ และนโยบายในเรื่งอน้ำมีกล่าวถึงรวมอยู่ในนโยบายพัฒนาสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ

นโยบายการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ประกอบด้วย

- (1) การประสานแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม ให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนรวม
- (2) การวางแผนและจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นที่ ได้แก่ แผนการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ แผนการจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเล ตะวันออก ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นต้น
- (3) ปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับด้านสิ่งแวดล้อม ให้เหมาะสม และสนับสนุนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ
- (4) ปรับปรุง โครงสร้างพื้นฐานในการบริหารงานด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งในเรื่องขององค์กร การผลิตบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อม การติดตามตรวจสอบ การศึกษาวิจัยและระบบข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม
- (5) สนับสนุนให้มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ทำลายสภาพสิ่งแวดล้อม และไม่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษ
- (6) สนับสนุนให้ภาคเอกชนและประชาชน โดยทั่วไปมีความเข้าใจที่ถูกต้อง และเกิดจิตสำนึกในด้านการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด

เมื่อพ้นช่วงเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 แล้ว ได้มีการสรุปผลการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ว่า ได้ส่งผลให้เศรษฐกิจไทยขยายตัวอย่างมั่นคงและมีเสถียรภาพ และฐานะการเงินการคลังของประเทศดีขึ้น ซึ่งทำให้คนไทยโดยทั่วไปมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม แต่ในขณะเดียวกันการขยายตัว

ทางเศรษฐกิจในอัตราสูงที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลหลายประการ ซึ่งจะ
เป็นอุปสรรคและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนและมีคุณภาพในระยะยาวต่อ
ไปได้ ความไม่สมดุลดังกล่าวนั้น ประการหนึ่งก็คือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในส่วนของสิ่งแวดล้อมนั้น ได้กล่าวถึงปัญหามลพิษ
ทางน้ำในแม่น้ำสายหลัก เช่น แม่น้ำเจ้าพระยาว่ามีสภาพเสื่อมโทรม และมีคุณภาพ
ต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ด้วย แสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของแม่น้ำเจ้า
พระยาซึ่งคง ไม่ลดน้อยลง เลยจนสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 นี้

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ๑

สาระสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 เป็นแผนที่ให้ความสมดุลแก่การ
พัฒนาในทุก ๆ ด้าน กล่าวคือ จะรักษาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไว้ในอัตรา
ที่เหมาะสมและมีเสถียรภาพ ควบคู่ไปกับการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมสู่ประชากร
ส่วนใหญ่ของประเทศ ขณะเดียวกันก็จะมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความ
สามารรถที่จะช่วยตัวเอง ได้มากยิ่งขึ้น และพัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม ตลอดจน
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้มิให้เสื่อมโทรมลง ไป

เป็นที่คาดหมายว่า ด้วยแนวทางต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ตลอดจนการมีแผน
ปฏิบัติการที่เหมาะสม จะทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายต่าง ๆ ที่กำหนด
ไว้ และจะทำให้ประเทศไทยในอีก 5 ปีข้างหน้า เป็นประเทศที่ก้าวออกสู่ระดับ
นานาชาติมากขึ้น ประชากรส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตและรายได้ที่ดีขึ้น มีการกระจาย
ความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบทมากขึ้น ควบคู่ไปกับการธำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒน-
ธรรมอันดีงาม ส่วนในด้านภาระของการพัฒนาประเทศนั้น ภาคเอกชนจะเข้ามา
มีบทบาทมากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นที่ภาคราชการจะต้องมีการปรับตัว โดยลด
บทบาทในการกำกับดูแลหรือลงมือพัฒนาเองมา เป็นผู้ประสานงานการพัฒนากับภาค
เอกชนอย่างเหมาะสมต่อไป

สำหรับนโยบายในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้น ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่
7 นี้ มีเป้าหมายที่จะลดมลพิษ โดยเฉพาะมลพิษทางน้ำ โดยลดปริมาณความสกปรก

๑ สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เจ็ด (พ.ศ. 2535-
2539), (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ยูไนเท็ค โบรคักชั่น, ม.ป.บ.)

ในรูปของสารอินทรีย์ที่ระบายลงสู่แหล่งน้ำต่าง ๆ เพื่อให้คุณภาพน้ำมีปริมาณความสกปรกคิดเป็นค่า บี.โอบี.ซี. ไม่เกิน 4 มิลลิกรัมต่อลิตรในพื้นที่เป้าหมายดังต่อไปนี้

1. ช่วงคอนล้งแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ปากน้ำจนถึงกิโลเมตรที่ 100 ซึ่งอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล
2. ช่วงคอนล้งของแม่น้ำท่าจีน ตั้งแต่ปากน้ำจนถึงกิโลเมตรที่ 150
3. พื้นที่ชายฝั่งทะเลและแหล่งท่องเที่ยว เช่น พัทยา ชลบุรี ภูเก็ต เป็นต้น
4. พื้นที่ที่มีปัญหาวิกฤตเรื่องน้ำเสีย หรือมีปัญหาน้ำเสียของแหล่งน้ำดิบเพื่อการบริโภค เช่น กรุงเทพมหานครและปริมณฑล เชียงใหม่ สกลนคร เป็นต้น

เห็นได้ว่าแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 นี้ มีเป้าหมายที่จะลดปริมาณความสกปรกในช่วงคอนล้งของแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างชัดเจน โดยในแผนฉบับนี้ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาในเรื่องนี้ไว้ว่า จะพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเน้นการปรับปรุงกลไกการพัฒนาและบริหารจัดการมลพิษทางน้ำ ทางอากาศ กากของเสีย และสารอันตรายให้มีประสิทธิภาพ โดยดำเนินการดังนี้

ด้านมลพิษทางน้ำ

1. ลดปริมาณและความสกปรกของน้ำทิ้งจากชุมชนอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม โดย
 - (1) สนับสนุนการย้ายโรงงานอุตสาหกรรมประเภทที่มีปัญหามลพิษในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ให้ไปตั้งพื้นที่ที่กำหนด
 - (2) บังคับใช้มาตรฐานน้ำทิ้งชุมชนสำหรับอาคารต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคารหรือกฎหมายเฉพาะที่มีอยู่ รวมทั้งบังคับใช้มาตรฐานน้ำทิ้งจากฟาร์มปศุสัตว์ และฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และให้มีการควบคุมน้ำทิ้งให้เป็นไปตามมาตรฐานอย่างเคร่งครัด
 - (3) เก็บค่าน้ำเพื่อการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม และค่าธรรมเนียมน้ำทิ้ง เพื่อก่อให้เกิดการประหยัดและการนำเอาเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้
 - (4) สนับสนุนให้มีการใช้เทคโนโลยีที่สะอาด หรือเทคโนโลยีที่ปลอดภัยของเสียในการผลิตหรือประกอบกิจการ

(5) สนับสนุนให้มีการนำของเสียมาใช้ประโยชน์ ตลอดจนการหมุนเวียนการใช้ น้ำ

(6) ควบคุมให้มีการลดมลพิษ ณ แหล่งกำเนิดต่าง ๆ ในพื้นที่นอกเขต เป้าหมายของระบบบำบัดน้ำเสียรวม โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อมและแหล่งน้ำ

2. ควบคุมมิให้มีการระบายน้ำทิ้ง เพิ่ม เค็มลง ในแหล่งน้ำที่มีปัญหามลพิษทางน้ำอยู่ในชั้นวิกฤต โดย

(1) ควบคุมการก่อสร้างหรือขยายโรงงานอุตสาหกรรมประเภทที่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำ รวมทั้งควบคุมที่ตั้งและการขยายตัวของชุมชนในบริเวณแหล่งน้ำพื้นที่เป้าหมาย

(2) สนับสนุนการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตอุตสาหกรรม หรือ แพลต หรือคอน โคมินิยมสำหรับโรงงานอุตสาหกรรม โดยให้เอกชนเป็นผู้ลงทุนหรือร่วมลงทุน

(3) กำหนดเขตการใช้ที่ดินสำหรับฟาร์มเลี้ยงสัตว์ และฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ รวมทั้งสนับสนุนการประกอบการในลักษณะของนิคม หรือกลุ่ม หรือสมาคมที่มีการจัดระบบปัจจัยพื้นฐาน เช่น ชลประทานน้ำเค็ม ระบบบำบัดน้ำทิ้ง และคลองระบายน้ำ ในกรณีของฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นต้น

(4) กำหนดให้มีการใช้ระบบระบายน้ำเสียแยกออกจากระบบระบายน้ำฝนในพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาใหม่ ทั้งในด้านชุมชนและอุตสาหกรรม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุมมลพิษ

3. ให้มีการลงทุนและเตรียมการลงทุนในการจัดสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย ดังนี้

(1) สร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมสำหรับชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่เป้าหมาย เช่น กรุงเทพมหานครและเทศบาลเมือง ปริมาณพลเมืองหลัก เมืองศูนย์กลางความเจริญ แหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

(2) ศึกษาความเป็นไปได้และก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมสำหรับชุมชนและอุตสาหกรรมในพื้นที่อื่น ๆ ตามลำดับความสำคัญ

ในด้านการปรับปรุงกลไกพัฒนาและบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งแผนฉบับนี้เน้นหนักมากนั้น ได้กำหนดมาตรการด้านนี้ไว้ ดังนี้

ด้านการปรับปรุงกลไกพัฒนาและบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม

1. ให้นำหลักการ "ผู้สร้างปัญหามลพิษ จะต้องเป็นผู้รับภาระในการบำบัดและกำจัดมลพิษ" มาใช้ภายในระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 โดย

(1) ให้มีการจัดเก็บค่าบำบัดและกำจัดมลพิษในลักษณะของภาษีมลพิษ ค่าธรรมเนียมหรือค่าบริการ แล้วแต่ความเหมาะสมของกิจการและผลิตภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดของเสียต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อสมทบเข้าเป็นกองทุนในการลงทุนจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

(2) ให้มีการจัดตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อมขึ้น โดยรัฐบาลให้ความช่วยเหลือด้านการเงินก่อนในระยะเริ่มก่อตั้ง และในระยะแรกให้องค์กรของรัฐที่มีอยู่แล้วบริหารจัดการจนกว่าจะได้มีการร่างกฎหมายกองทุนให้อำนาจ และจัดตั้งองค์กรอิสระที่เป็นนิติบุคคลขึ้นเพื่อกำเนินการเรื่องนี้เป็นการเฉพาะ

(3) ให้ลำดับความสำคัญแก่กิจการที่มีการดูแลสิ่งแวดล้อมให้เข้าระดมทุนในตลาดหุ้น รวมทั้งสนับสนุนให้สถาบันการเงินจัดตั้งกองทุนเพื่อระดมทุนจากประชาชน มาลงทุนในหุ้นของธุรกิจหรือโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

2. ปรับปรุงองค์กร กฎหมาย และการบริหารจัดการ โดย

(1) จัดให้มีการวางแผนและประสานแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเมืองอย่าง เป็นระบบควบคู่ไปกับการกำหนดบทบาทของส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้ชัดเจน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน

(2) ให้มีการปรับปรุงองค์กรที่รับผิดชอบในการกำกับนโยบาย และประสานงานทั้งส่วนกลางและท้องถิ่นให้ชัดเจน โดยจัดตั้งองค์กรกำกับนโยบาย ฟื้นฟูและพัฒนาสภาพแวดล้อมระดับชาติและระดับพื้นที่ (กรุงเทพมหานครและปริมณฑล และแต่ละจังหวัด) เพื่อรับผิดชอบในการกำกับนโยบายและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

(3) กำหนดให้การก่อสร้าง โครงการบริการพื้นฐานที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต้องมีระบบป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยให้รวมค่าใช้จ่ายของแผนงาน โครงการดังกล่าว ไว้ในต้นทุนของ โครงการด้วย

(4) ให้รัฐบาลอุดหนุนการลงทุนในการสร้างระบบบำบัดและกำจัดน้ำเสีย และการกำจัดมูลฝอยแก่ท้องถิ่นทั้งหมดหรือบางส่วน ซึ่งรวมทั้งการจัดหาที่ดิน การจัดซื้ออุปกรณ์เครื่องมือ และยานพาหนะ ในการควบคุมและลดมลพิษด้วย

(5) ให้มีการปรับปรุงบทบาทของท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งในการจัดการบริหารระบบบำบัดมลพิษภายในท้องถิ่น ได้อย่างอิสระ ทั้งในลักษณะที่มี

หน่วยงานปฏิบัติดำเนินการเองหรือจัดจ้างเอกชนมาดำเนินการแทน โดยให้ท้องถิ่นสามารถจัดเก็บค่าบริการในลักษณะต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสม

(6) จัดตั้งองค์กรร่วม 3 ฝ่าย คือ ชุมชน สถานประกอบการ และภาครัฐบาล เพื่อทำหน้าที่เฝ้าระวังและกำกับดูแลป้องกันรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้โดยเฉพาะในเขตเมือง เขตอุตสาหกรรม และแหล่งท่องเที่ยว

(7) พัฒนากำลังคนและเทคโนโลยีในการลดและบำบัดมลพิษ โดยเร่งผลิตกำลังคนในระดับอุดมศึกษา ในสาขาวิศวกรรมสาขาวิชา วิศวกรรมสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเน้นหนักเรื่องมลพิษ รวมทั้งช่างเทคนิคระดับปวช. ปวส. หรือ ปวท. ในสาขาว่าด้วยการควบคุมมลพิษเพื่อควบคุมการทำงานของระบบบำบัดน้ำเสียต่าง ๆ นอกจากนี้-ต้องเร่งให้มีการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยี การควบคุม และลดมลพิษที่สามารถออกแบบก่อสร้างและผลิตเครื่องจักรอุปกรณ์ในการบำบัดมลพิษได้

(8) ปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 ให้ครอบคลุมการป้องกัน ควบคุมและบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในทุกด้าน รวมทั้งการจัดตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อม และสามารถนำมาใช้บังคับ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(9) ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ ให้การศึกษาและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับมลพิษแก่ประชาชนทุกระดับ พร้อมทั้งรณรงค์ให้เกิดความร่วมมือในการแก้ไขป้องกันอย่างต่อเนื่อง

จากนโยบายของรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมการป้องกันและแก้ไขมลพิษทางน้ำ พบว่าแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมมีขึ้นครั้งแรกในช่วงของแผนพัฒนา ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ซึ่งได้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมไว้อย่างกว้าง ๆ โดยมีกำหนดแผนงานและโครงการไว้เลย สำหรับในช่วงของแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) มีการนำนโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ได้จัดทำขึ้นในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 4 มาใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนงานและโครงการที่มีเป้าหมายชัดเจนขึ้น มาตรการที่สำคัญประการหนึ่ง คือ มีการกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม และมีการใช้ระบบการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เป็นเครื่องมือหนึ่งในการควบคุมและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับโครงการ รวมทั้ง ได้เริ่มมีการวางแผนจัดการด้านสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่เฉพาะ เช่น บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการนำแนวความคิดด้านนิเวศน์วิทยามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม นโยบายและมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะมลพิษทางน้ำในแม่น้ำสายหลัก เช่น แม่น้ำเจ้าพระยาได้

กำหนดไว้อย่างเด่นชัดในแผนพัฒนา ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) โดยกำหนดนโยบายและวางแนวทางในการดำเนินการด้วยการใช้ข้อบกพร่องและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงของการใช้แผนพัฒนา ฉบับที่ 5 เป็นหลัก แนวทางที่สำคัญ คือ เสริมสร้างปัจจัยพื้นฐานเพื่อการบริหาร และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นกรอบโครงสร้างให้หน่วยงานของรัฐบาลไปปฏิบัติ จากการที่มีปัญหามลพิษทางน้ำเกิดขึ้น และได้รับความสนใจอย่างสูงในทุกระดับ แม้แต่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำริส เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2532 ซึ่งมีใจความสำคัญตอนหนึ่งถึงความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ทรงขอให้ประชาชนชาวไทยร่วมกันปกป้องประเทศให้พ้นจากการเป็นดินแดนของน้ำเสีย นอกจากนั้นยังทรงมีพระราชดำริถึงความร่วมมือร่วมใจกันป้องกันมลพิษของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นแม่น้ำสายเดียวที่ไหลผ่านกรุงเทพมหานครและหล่อเลี้ยงชีวิตคนไทยเป็นจำนวนมาก และในปี พ.ศ. 2534 ก็ได้ถูกกำหนดโดยรัฐบาลให้เป็นปีขจัดน้ำเสียอีกด้วย ความตื่นตัวต่อภาวะความเสื่อมโทรมของแม่น้ำเจ้าพระยานี้ ทำให้แผนพัฒนา ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ซึ่งเป็นแผนใหม่ล่าสุดบรรลุ นโยบายเป้าหมายและมาตรการในการลดความเสื่อมโทรมของแม่น้ำอย่างเด่นชัด และมีแนวปฏิบัติที่ละเอียดและเป็นรูปธรรมขึ้นที่สำคัญ คือ ได้กำหนดกลไกพัฒนาและบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม โดยให้หน่วยหลักการ "ผู้สร้างปัญหามลพิษจะต้องเป็นผู้รับภาระในการบำบัดและกำจัดมลพิษ" มาใช้ภายในระยะเวลาของแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 โดยให้ท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการบริหารระบบบำบัดมลพิษภายในท้องถิ่นได้อย่างอิสระ โดยให้ท้องถิ่นสามารถจัดเก็บค่าบริการในลักษณะต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งผลการพัฒนาตามแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 จะเป็นอย่างไรนั้นคงต้องรออีก 5 ปีจึงจะสามารถสรุปได้ว่า การดำเนินการตามแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 นี้ มีประสิทธิภาพเพียงใด

5.1.2 นโยบายและมาตรการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ 4

การกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ แผนนโยบายและมาตรการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งวางเป็นแนวทางโดยกว้างให้หน่วยรัฐถือเป็นแนวในการปฏิบัติซึ่งได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา ส่วนนโยบายอีกระดับหนึ่ง คือ

4 สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, นโยบายและมาตรการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2524), หน้า 1-5 และ 45-48.

นโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่ง ได้จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2524

นโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2524 นี้ มีความมุ่งหมายในการวางกรอบ "นโยบายแห่งชาติ" เพื่อให้การแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมเป็น ไปอย่างมีระเบียบแบบแผนถูกต้อง เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเน้นให้การพัฒนาทางด้าน เศรษฐกิจและการพัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อมดำเนิน ไปอย่าง ไม่ขัดแย้งกัน สนับสนุนซึ่งกันและกัน และบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่ อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม โดยที่งานส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมจากค่างค่างเนินการต่อเนื่อง ไม่หยุดยั้ง นโยบายนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ไป โดยอาจจะมีการแก้ไข ปรับปรุงเพิ่มเติมตาม โอกาสและความจำเป็น

นโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (พ.ศ. 2524) ประกอบด้วยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุก ๆ ด้าน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมมลพิษทางน้ำนั้น แบ่งประเภทออกเป็นน้ำผิวดิน น้ำใต้ดิน และน้ำทะเล

สำหรับมลพิษทางน้ำของน้ำผิวดินนั้น ในนโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมฉบับนี้ ได้กล่าวถึงปัญหา สาเหตุ นโยบายและมาตรการไว้ ดังต่อไปนี้

น้ำผิวดิน

ประเทศไทย ได้ใช้ประโยชน์จากน้ำผิวดินเพื่อการเกษตรกรรม การประมง การอุตสาหกรรม การอุปโภคบริโภค การผลิตพลังงานไฟฟ้า การคมนาคม และเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนเป็นแหล่งรองรับของเสียจากกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และจากชุมชนจนเกินขีดความสามารถที่น้ำผิวดินจะฟื้นฟูสภาพได้ และในที่สุดก็จะทำให้คุณภาพของน้ำผิวดินเสื่อมคุณภาพและเกิดมลพิษทางน้ำขึ้น

1. ปัญหา

(1) เกิดน้ำเน่าซึ่งนับว่าเป็นปัญหาน้ำเสียที่รุนแรงที่สุดในแม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำปรางบุรี เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2513 และ 2516 แม่น้ำแม่กลองเกิดการเน่าเสียอย่างรุนแรงจนก่อให้เกิดความเสียหายต่อกิจการต่าง ๆ เช่น การประมง การอุปโภคบริโภค ซึ่งประเมินค่าความเสียหายได้หลายสิบล้านบาท ส่วนแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างที่ไหลผ่านกรุงเทพมหานครนั้น ตามรายงานการสำรวจปรากฏว่าเกิดการเน่าเสียโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง เนื่องจากมีปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำขณะน้ำขึ้นสูงสุดและน้ำลงต่ำสุดต่ำกว่า 2 มิลลิกรัมต่อลิตร และในบางแห่งมีค่าเป็นศูนย์

(2) เกิดปัญหาน้ำเป็นพิษ โดยเฉพาะในบริเวณที่มีการระบายน้ำทิ้งจากโรงงานที่ใช้สารเป็นพิษในกระบวนการผลิต เช่น โรงงานแบคเตอร์ โรงงานกระดาษ โรงงานผลิตวัตถุมีพิษที่ใช้ในการเกษตร เป็นต้น

(3) เกิดปัญหาน้ำขุ่นข้น ซึ่งเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการคั่งเขินของแม่น้ำลาคอง อ่างเก็บน้ำในอัตราเร็วกว่าปกติ และกรณีน้ำขุ่นข้นจากเหมืองแร่ที่ทำความเสียหายแก่พื้นที่เพาะปลูก การประมง การคมนาคม และชุมชน

(4) เกิดปัญหามลพิษทางน้ำในลักษณะอื่น ๆ ในบริเวณที่มีการอุตสาหกรรมหรือชุมชนหนาแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาจากน้ำที่มีเชื้อโรคและน้ำที่มีคราบน้ำมันซึ่งเกิดจากอุบัติเหตุและการถ่ายเทน้ำมัน เป็นต้น

ความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำผิวดินก่อให้เกิดผลเสียหายต่ออาชีพต่าง ๆ ของประชากรบริเวณฝั่งแม่น้ำ ซึ่งได้แก่ การประมง กสิกรรม และปศุสัตว์ นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวันอีกด้วย เช่น การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนก่อให้เกิดโรคผิวหนัง โรคติดต่อโรคทางเดินอาหาร เกิดกลิ่นเหม็น ความสกปรก ความไม่น่าดูเป็นที่เคียดแค้นรำคาญ และยังมีผลทำให้สิ่งมีชีวิตในบริเวณน้ำเน่าตาย และมีปริมาณลดลงอีกด้วย

2. สาเหตุ

การเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำผิวดิน มีสาเหตุจากการระบายน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่มีระบบบำบัด หรือปรับปรุงคุณภาพน้ำทิ้งก่อนการระบายลงสู่แม่น้ำ น้ำทิ้งจากกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่

(1) น้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้เกิดน้ำเน่าเสีย น้ำเป็นพิษและเกิดน้ำร้อน เป็นต้น

(2) น้ำทิ้งจากชุมชนหรือน้ำโสโครก เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยยัง ไม่มีระบบบำบัดน้ำโสโครก ดังนั้น การระบายน้ำทิ้งจากชุมชนที่หนาแน่น เช่น กรุงเทพมหานคร จึงก่อให้เกิดการเน่าเสียของแม่น้ำได้

(3) น้ำทิ้งจากกิจกรรมเหมืองแร่ซึ่งมีความขุ่นข้นและมีความเป็นกรดเป็นด่างสูง จนอาจจะมีอันตรายต่อสัตว์น้ำและร่างกายของมนุษย์

(4) น้ำทิ้งจากการเกษตรกรรม ได้แก่ น้ำที่ระบายออกจากบริเวณที่มีการเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์บางส่วน น้ำทิ้งเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีสารประกอบทางเคมีที่ชะล้างมาจากผิวดิน ได้แก่ ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมี และวัตถุมีพิษที่ใช้ในการเกษตร นอกจากนี้ ยังมีมูลสัตว์ พืชผลที่เน่าเสีย และเหลือทิ้ง เป็นต้น สารเคมีเหล่านี้จะถูกชะล้างจากผิวดินในฤดูน้ำหลาก หรือฤดูฝนคือนกลงสู่แหล่งน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณที่มีการชลประทาน สารเคมีก็จะปะปนกับตะกอนดิน และคือนกลับลงสู่คลองระบายและออกสู่แหล่งน้ำธรรมชาติในที่สุดก็ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำและต่อสุขภาพของประชาชนผู้ใช้แหล่งน้ำนั้นได้

นอกจากนั้น การทิ้งขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลและของเหลือใช้อื่น ๆ อาจก่อให้เกิดน้ำเน่าได้เช่นเดียวกัน

นโยบายและมาตรการค้ำน้ำผิวดิน

เนื่องจากในปัจจุบันคุณภาพของน้ำผิวดินของประเทศได้เสื่อมโทรมลงเป็นอันมาก จนทำให้ปริมาณน้ำที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ลดน้อยลงและก่อให้เกิดผลเสียหายเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างมหาศาล รัฐจึงได้กำหนดนโยบายและมาตรการค้ำน้ำผิวดินได้ ดังนี้

นโยบาย 1 รักษาคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ

มาตรการ 1. จาแนกประเภทของแหล่งน้ำ เพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ต่าง ๆ กัน

2. กำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำให้เหมาะสมกับประเภทของแหล่งน้ำ ในข้อ 1.

3. ตรวจสอบคุณภาพน้ำอย่างสม่ำเสมอ

4. วางแผนและประสานการดำเนินงานของหน่วยราชการและหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อการรักษาคุณภาพน้ำ

- ในแหล่งน้ำ
5. กำหนดมาตรการป้องกันการเสื่อมโทรมคุณภาพน้ำ
 6. สนับสนุนการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการกำจัดน้ำโสโครก และการแก้ปัญหาคความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ

นโยบาย 2 พื้นหุคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำที่เสื่อมโทรม

- มาตรการ 1. ในส่วนที่เกี่ยวกับของเสียจากแหล่งชุมชน
- 1.1 เร่งรัดให้มีการกำจัดน้ำเสียจากแหล่งชุมชน
 - 1.2 กำหนดมาตรฐานและควบคุมคุณภาพน้ำทิ้ง
 - 1.3 ควบคุมการทิ้งขยะมูลฝอยลงสู่แหล่งน้ำ
2. ในส่วนที่เกี่ยวกับกิจการอุตสาหกรรม
- กำหนดมาตรการควบคุมของเสียจากโรงงานให้ได้ผลในทางปฏิบัติ ตลอดจนให้มีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ

ฯลฯ

นโยบายและมาตรการด้านน้ำผิวดินดังกล่าวข้างต้นจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดไว้แล้วหลายประการ เช่น ได้มีประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน เรื่องกำหนดมาตรฐานและวิธีตรวจสอบคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำผิวดินซึ่งมีใช้ทะเล ในปี พ.ศ. 2529 และในปีเดียวกันสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ก็ได้ออกประกาศกำหนดประเภทของแหล่งน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา อันจะเป็นหลักเกณฑ์เพื่อประโยชน์ในการรักษาคุณภาพน้ำตามที่ได้กำหนดนโยบาย ข้อ 1. และมาตรการตามข้อ 1 และ 2 ข้างต้น ส่วนการปฏิบัติตามนโยบาย 2 ในเรื่องพื้นหุคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำที่เสื่อมโทรมนั้น ในมาตรการ 1 ในส่วนที่เกี่ยวกับของเสียจากแหล่งชุมชนนั้น สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติก็ได้ออกประกาศ เรื่องกำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำทิ้งอาคารในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งถือเป็นสาระที่สำคัญอย่างยิ่งในการควบคุมมลพิษทางน้ำอันมีสาเหตุจากแหล่งชุมชน เพราะมาตรฐานดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมอาคาร หรือการป้องกันภาวะมลพิษทางน้ำนำไปประกอบการปฏิบัติงานต่อไป ถือว่าการปฏิบัติตามนโยบายและมาตรการด้านที่ผิวดิน ได้ปฏิบัติไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่างานส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมจากต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดยั้ง นโยบายเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งนโยบายและมาตรการการพัฒนาลิ่งแวดล้อมแห่งชาตินี้ ได้กำหนดไว้

เมื่อปี พ.ศ. 2524 และยังไม่มีการกำหนดนโยบายและมาตรการใหม่ หรือปรับปรุงแก้ไขออกมาใหม่ เพื่อยึดถือเป็นแนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอีกเลย

5.1.3 แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร อดีต-ปัจจุบัน

กรุงเทพมหานครเป็นหน่วยงานปกครองพิเศษที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากหน่วยงานปกครองท้องถิ่นอื่น ๆ และเนื่องจากเป็นเมืองหลวงของประเทศ และมีประชากรอยู่หนาแน่นมากที่สุดของประเทศ และมีแนวโน้มที่จำนวนประชากรจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้กรุงเทพมหานครต้องประสบปัญหาที่ยากหลายด้าน รวมทั้งปัญหาสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรมด้วย ดังนั้น เพื่อให้มีการดำเนินงานทั้งเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว กรุงเทพมหานครจึงได้วางแผนหลักเพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนากรุงเทพมหานครในระยะทุก 5 ปี โดยให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

กรุงเทพมหานครได้จัดทำแผนพัฒนากรุงเทพมหานครมาแล้ว 3 ฉบับ ปัจจุบันอยู่ในช่วงของแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 4

แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2520-2524)

แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2520-2524) เป็นแผนหลักที่จัดทำขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ในแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 1 นี้ แบ่งออกเป็นแผนย่อย 5 แผน คือ

1. แผนพัฒนาการใช้ที่ดินและระบบสาธารณูปโภค
2. แผนพัฒนาสภาวะสิ่งแวดล้อม
3. แผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ
4. แผนพัฒนารายได้ของกรุงเทพมหานคร
5. แผนพัฒนาระบบบริหารของกรุงเทพมหานคร

เมื่อพิจารณาถึงแผนที่ 2 คือ แผนพัฒนาสภาวะสิ่งแวดล้อมแล้ว ในแผนได้กำหนดนโยบายไว้ว่าจะพัฒนาสภาวะสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร โดยคำนึงถึงลำดับความรุนแรงของปัญหาและความจำเป็นในการแก้ไข กำลังทรัพยากรของ

กรุงเทพมหานคร ภาวะเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และจารีตประเพณีของท้องถิ่น เพื่อ เกื้อกูลให้คุณภาพแห่งชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรให้มีระดับสูงขึ้น 5

เป้าหมายของแผนพัฒนาสภาวะสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็นแผนงานย่อยอีก 5 แผนงาน คือ

1. แผนงานควบคุมอากาศเป็นพิษและเสียงรบกวน
2. แผนป้องกันและกำจัดน้ำเสีย
3. แผนงานเก็บขนขยะมูลฝอย
4. แผนงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม
5. แผนงานอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง

เมื่อพิจารณาแผนงานป้องกันและกำจัดน้ำเสียในแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 1 นี้ ปรากฏว่ามีแต่ส่วนที่เป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินการเท่านั้น ส่วนมาตรการและแผนการปฏิบัติหรือโครงการประกอบแผนนั้น ไม่มีกำหนดไว้เลย มีเพียงโครงการเดียวเท่านั้นที่บรรจุไว้ในแผนงานนี้ คือ โครงการปรับปรุงห้องปฏิบัติการทดลองและศึกษาวิจัยน้ำเสียของกองวิชาการ สำนักรักษาความสะอาด ซึ่งได้รับงบประมาณค่าใช้จ่ายของโครงการ เป็นเงิน 2,204,400,000 บาทเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าการดำเนินการหรือมาตรการด้านมลพิษทางน้ำของกรุงเทพมหานครในช่วงของแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 1 นี้ เริ่มต้นปูพื้นฐานจากการปรับปรุงห้องปฏิบัติการทดลองและศึกษาวิจัยน้ำเสียเท่านั้นเอง

แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2525-2529)

แผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 2 นี้ ได้กำหนดโครงสร้างให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 และความจำเป็นของท้องถิ่น โดยแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 2 นี้ ประกอบด้วยแผนพัฒนา 11 สาขา โดยจัดลำดับความสำคัญของแผนออกเป็น 3 กลุ่ม เป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องการป้องกันและกำจัดน้ำเสียนั้น เคิมแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 1 จัดให้อยู่ในแผนพัฒนาสภาวะสิ่งแวดล้อม แต่ในแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 2 นี้ บรรจุเรื่องการกำจัดน้ำเสียให้อยู่ใน

5 สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร, แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2520-2524), เอกสารอัคราเนนา, หน้า 206-207.

แผนพัฒนาป้องกันน้ำท่วม การระบายน้ำและกำจัดน้ำเสีย และยังเป็นแผนที่จัดลำดับความสำคัญอยู่ในกลุ่มที่ 1 ในอันดับความสำคัญอันดับแรกอีกด้วย

เป้าหมายของการป้องกันและกำจัดน้ำเสียในแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 2 นี้ มีเป้าหมายที่จะจัดให้มีระบบกำจัดน้ำเสียและระบายน้ำที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งให้สุขศึกษากับประชาสัมพันธ์แก่ประชาชนเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือด้วย โดยในแผนพัฒนาการป้องกันน้ำท่วม การระบายน้ำและกำจัดน้ำเสียนี้ มีมาตรการการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย 6 แผนงาน และโครงการสนับสนุน 6 โครงการ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วแผนงานและโครงการส่วนใหญ่เป็นเรื่องการป้องกันน้ำท่วม และการระบายน้ำที่เกี่ยวกับแผนป้องกันและกำจัดน้ำเสียเพียง 2 โครงการเท่านั้น คือ โครงการป้องกันน้ำเสียของกองอนามัยสิ่งแวดล้อม สำนักอนามัย ซึ่งมีลักษณะของโครงการ เป็นการเผยแพร่ แนะนำหาวิธีป้องกันการปล่อยน้ำเสียลงแหล่งน้ำสาธารณะ โดยหาการศึกษาวิจัยเบื้องต้น เพื่อหาข้อมูลในการจัดทำแบบมาตรฐานของระบบการกำจัดน้ำเสียอย่างง่าย ๆ และเหมาะสม เพื่อบริการแก่ประชาชนเจ้าของโรงงานให้มีแนวทางในการป้องกันน้ำเสีย ตลอดจนการกวาดล้างโรงงานอุตสาหกรรมหรือกิจการที่มีน้ำเสีย ให้ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด และโครงการอีกโครงการหนึ่ง คือ โครงการกำจัดน้ำเสียของสำนักการระบายน้ำ โครงการนี้มีลักษณะ ดังนี้

1. มีลักษณะเป็นโครงการประเภทการก่อสร้างสาธารณูปโภคของกรุงเทพมหานคร
2. โครงการนี้เป็นส่วนหนึ่ง (ส่วนแรก) ของโครงการศูนย์กำจัดน้ำเสียกรุงเทพมหานครตามแผนหลักใจก้า [(Japan International Cooperation Agency (JICA)) 2524 ซึ่งมีแผนการณ์ไว้ล่วงหน้าจนถึง พ.ศ. 2545
3. โครงการศูนย์กำจัดน้ำเสียเป็นส่วนหนึ่งของการป้องกันปัญหาน้ำเน่าเสียในแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อมเมื่อมีการระดมสูบน้ำฝนจากภายในเขตป้องกันน้ำท่วมออกทิ้งในแม่น้ำลาคคลองในกุดน้ำท่วม ๘

๘ สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร, แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2525-2529), (กรุงเทพมหานคร: เอราวิถการพิมพ์, 2526), หน้า 148-151.

สำหรับเป้าหมายของโครงการ คือ จัดสร้างท่อรับ (Interceptor) เพื่อสกัดน้ำเสียจากปลายคันเหนือของท่ออุโมงค์พระราม 4 เป็นท่อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2.6 เมตร ยาว 1 กิโลเมตร และศูนย์บำบัดน้ำเสียขนาดประมาณ 130,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน โดยจัดสร้างให้เสร็จสิ้นภายในปี พ.ศ. 2530

เมื่อสิ้นระยะเวลาของการใช้แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 2 แล้ว ปรากฏผลว่า การพัฒนาตามแผนนั้นสามารถแก้ไขปัญหาของกรุงเทพมหานคร ได้ในบางส่วน การปฏิบัติงานเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในแต่ละปี มากกว่าจะเป็นการพัฒนาตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การพัฒนากรุงเทพมหานครในช่วงแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 2 จึงยังไม่บรรลุเป้าหมาย ประกอบกับแผนงานซึ่งปรากฏในแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 2 นี้ ส่วนใหญ่เป็นแผนงานที่เกิดขึ้นโดยมิได้สำรวจความต้องการที่แท้จริงของแต่ละหน่วยงาน และแผนงานบางส่วนก็ถูกกำหนดขึ้นเกินกว่าขีดความสามารถของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะรับไปดำเนินการได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของแผนพัฒนาการป้องกันน้ำท่วม การระบายน้ำและกำจัดน้ำเสียนั้น ปรากฏว่าการปฏิบัตินั้น ได้ให้ความสำคัญแก่การป้องกันน้ำท่วมและระบายน้ำมากกว่างานในด้านอื่น ๆ บางโครงการมีการใช้จ่ายงบประมาณเกินกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ เป็นเพราะได้เกิดภาวะน้ำท่วมในปี พ.ศ. 2526 จึงทำให้โครงการพัฒนาอื่น ๆ ยังไม่ได้ดำเนินการและบางโครงการยกเลิกไปในที่สุด ซึ่งโครงการที่ได้ดำเนินการไปบ้างแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นงานประจำมากกว่างานพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนการพัฒนาในด้านการกำจัดน้ำเสีย โดยเฉพาะด้านการก่อสร้างยังไม่มีการดำเนินการแต่อย่างใด เนื่องจากอยู่ในระหว่างดำเนินการด้านเงินกู้ต่างประเทศ แต่ในขณะนี้ได้ดำเนินการประกาศประกวดราคาแล้ว

แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2530-2534) ⁷

แผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 3 นี้ มีจุดมุ่งหมายหลักที่จะยกระดับการให้บริการแก่ประชาชนในกรุงเทพมหานคร ควบคู่ไปกับการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่สะสมมาตั้งแต่อดีต ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนในกรุงเทพมหานคร มีสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยอย่างน้อยที่สุดให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

⁷ สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพฯ, แผนพัฒนากรุงเทพฯ ทศวรรษ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2530-2534), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530), หน้า 1-3.

นโยบายด้านมลพิษทางน้ำนั้น ถูกบรรจุไว้ในปัญหาหลักหนึ่งในสามของปัญหาในแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม คือ ปัญหาด้านภาวะมลพิษ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความตื่นตัวทางด้านมลพิษทางน้ำตั้งแต่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา และเด่นชัดยิ่งขึ้นในแผนพัฒนา ฉบับที่ 6 นั้นเอง ทำให้แผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 3 ได้มีการพิจารณามิติต่าง ๆ ของแต่ละปัญหาในลักษณะที่เป็นระบบและมีความชัดเจนเพียงพอ

สาระสำคัญของนโยบายด้านมลพิษทางน้ำในแผนฉบับนี้ คือ

(1) สร้างโรงงานหรือศูนย์กำจัดน้ำเสียให้เป็นระบบตามแผนหลักกำจัดน้ำเสียที่ได้ศึกษาไว้ โดยเริ่มต้นในพื้นที่ที่เป็นไปได้ก่อนในช่วงห้าปีของแผนพัฒนา ฉบับที่ 3

(2) ปรับปรุงคุณภาพน้ำในคลองต่าง ๆ นอกเหนือจากระบบโรงงานกำจัดน้ำเสีย ซึ่งเป็นมาตรการเสริมเพื่อแก้ไขและช่วยลดความเน่าเสียของน้ำให้เจือจางลง โดยการจ้างหาการศึกษาจัดทำระบบปฏิบัติการเพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำคลองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

(3) จัดให้มีการตรวจตราคุณภาพน้ำในคลองสายต่าง ๆ โดยเฉพาะในเขตชุมชน และควบคุมการกำจัดน้ำเสีย โสโครกและน้ำเสียจากอาคารให้เป็นไปตามข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร

(4) จัดให้มีการตรวจตราปัญหามลพิษ และดำเนินการร่วมกับกระทรวงอุตสาหกรรมในการควบคุมให้มีการบำบัดน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นและเป็นไปตามมาตรฐานที่ทางการกำหนด รวมทั้งส่งเสริมให้กลุ่มผู้ประกอบการ ได้มีส่วนร่วมในการควบคุมแก้ไข เป็นกลุ่มเพื่อลดภาระการลงทุน

(5) ค้นคว้าและเผยแพร่ความรู้ด้านสุขศึกษาและส่งเสริมวิธีบำบัดน้ำเสียอย่างง่าย ๆ และได้ผลในระดับที่ประชาชนทำได้เอง

(6) ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาและภาคเอกชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบศึกษาวิจัยและแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมในกรุงเทพมหานคร

ในส่วนของเป้าหมายตามนโยบายนั้น แผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับนี้ได้กำหนดไว้ ดังนี้

มลพิษทางน้ำ

(1) จัดสร้างระบบศูนย์กำจัดน้ำเสียในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ครอบคลุมพื้นที่เขตพระนคร โดยสร้างโรงงานกำจัดน้ำเสียที่ตลาดพานถมควบคุมน้ำเสียจากประชากรประมาณ 88,000 คน และสร้างระบบศูนย์กำจัดน้ำเสียในเขต 2-A ครอบคลุมพื้นที่เขตปทุมวันบางส่วนและเขตบางรัก มีจำนวนประชากรเต็มที่ 252,500 คน ซึ่งได้จัดลำดับความสำคัญและความเป็นไปได้ไว้แล้ว เพื่อควบคุมน้ำคลองในพื้นที่บริเวณทั้งสองให้สะอาดกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

(2) ให้มีการว่าจ้างศึกษาจัดทำระบบการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำ คลอง โดยวิธีนำน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาช้บน้ำโสโครกและเจือปนกับน้ำในคลอง เพื่อลดปัญหาน้ำเสียให้เจือจางลงกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แล้วนำผลการศึกษาไปวางแผนปฏิบัติหรือกำหนด โครงการปรับปรุงคุณภาพน้ำในคลองต่าง ๆ ต่อไป

(3) ให้มีการควบคุมและกวดขันสถานประกอบการค้า ซึ่งเป็นที่รังเกียจหรืออาจเป็นอันตรายแก่สุขภาพ รวม 15 ประเภท ให้ปล่อยน้ำเสียโดยผ่านระบบบำบัดน้ำเสีย จำนวน 1,000 ราย

แนวทางและมาตรการในการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 นี้ ได้ถูกแบ่งโครงสร้างของแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมออกเป็นแผนพัฒนาเฉพาะด้าน 3 แผนงาน ซึ่งแผนแต่ละด้านนี้ได้กำหนดแผนงานและโครงการไว้เพื่อให้หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ปฏิบัติตรงตามอำนาจหน้าที่และมีประสิทธิภาพ ซึ่งเรื่องเกี่ยวกับด้านการกำจัดน้ำเสียนั้น จัดอยู่ในแผนงานพัฒนาการป้องกันน้ำท่วม การระบายน้ำและกำจัดน้ำเสีย และโครงการที่จะปฏิบัติในด้านการกำจัดน้ำเสียนั้น มี 3 โครงการ คือ

1. โครงการก่อสร้างโรงงานกำจัดน้ำเสียบ้านพานถม (รัตนโกสินทร์)
2. โครงการว่าจ้างศึกษาจัดทำระบบการปฏิบัติการเพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำคลองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร
3. โครงการกำจัดน้ำเสียผ่าน 2-A (คือ บริเวณครอบคลุมพื้นที่เขตปทุมวันบางส่วนและเขตบางรัก)

ผลการปฏิบัติตามแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 3 ในส่วนของการกำจัดน้ำเสียนั้น ปรากฏว่าเมื่อหมดระยะเวลาตามแผนแล้ว ได้ดำเนินการตามโครงการทั้งหมดยกเว้นโครงการกำจัดน้ำเสียย่าน 2A ที่ครอบคลุมพื้นที่เขตปทุมวันบางส่วนและ

เขตบางรักนั้น มีปัญหาในเรื่องพื้นที่ที่จะก่อสร้างจึง ได้นำพื้นที่เขตนานนาวามา
 คำนึงการแทน ซึ่งขณะนี้อยู่ในขั้นการสำรวจออกแบบโดยใช้งบประมาณ 40 ล้าน
 บาท คาดว่าจะออกแบบเสร็จในเดือนกรกฎาคม 2535 ส่วนโครงการก่อสร้าง
 โรงงานกำจัดน้ำเสียบ้านพานถม (รัตนโกสินทร์) นั้น งบประมาณที่ได้รับ 970
 ล้านบาท ได้ดำเนินการสำรวจออกแบบเสร็จแล้วโดยใช้งบประมาณไป 19.40
 ล้านบาท โครงการนี้ได้รับงบประมาณจากรัฐบาล กำลังจะดำเนินการประกวด
 ราคาก่อสร้างต่อไป และโครงการว่าจ้างศึกษาจัดทำระบบการปฏิบัติการเพื่อ
 ปรับปรุงคุณภาพน้ำคลองในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครนั้น ได้รับความช่วยเหลือแบบ
 ให้เปล่าจาก JICA ศึกษาคุณภาพน้ำคลองในพื้นที่ 350 ตารางกิโลเมตร ระยะ
 เวลาดำเนินการ 14 เดือน และได้ส่งรายงานฉบับสุดท้าย (Final Report
 ให้กรุงเทพมหานครเรียบร้อยแล้ว

นอกจากการปฏิบัติงานได้บรรลุตามเป้าหมายในแผนพัฒนากรุงเทพฯ
 ฉบับที่ 3 แล้ว ยังมีโครงการที่ต่อเนื่องมาจากแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 2 และ
 โครงการแก้ปัญหาเร่งด่วน ได้ดำเนินการสำเร็จในช่วงของแผนฯ ฉบับที่ 3 นี้
 ได้แก่

1. โครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียบริเวณสี่พระยา เป็นโครง
 การจากแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 2 โดยก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียที่ปลาย
 ถนนสี่พระยาในพื้นที่ว่างของสถาบันสุนันทากรุงเทพ โดยรับน้ำเสียได้ในระยะแรก
 30,000 ลูกบาศก์เมตร/วัน โดยว่าจ้างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยออกแบบในวง
 เงิน 287,225,000 บาท และจ้างบริษัทไฮโครเทคก่อสร้างในวงเงิน 284.4
 ล้านบาท ขณะนี้กำลังก่อสร้างแล้วคาดว่าจะเสร็จเสร็จวันที่ 25 ตุลาคม 2536

2. โครงการกำจัดน้ำเสียพุทธมณฑลสาย 2 เป็นโครงการเร่งด่วน
 เพื่อบำบัดน้ำเสียบริเวณคูข้างถนนคันตะวันตกจากถนนเพชรเกษม ถึงคลองบาง
 จาก มีขนาดบำบัด 3,500 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน แต่ผลการบำบัดยังไม่ดีเท่าที่ควร
 เนื่องจากขาดอุปกรณ์เครื่องมือในการตรวจสอบคุณภาพน้ำประจำโรงงาน

3. โครงการปรับปรุงโรงงานกำจัดน้ำเสียอ่อนนุช เป็นโครงการ
 เร่งด่วนเช่นเดียวกันซึ่งได้ดำเนินการแล้วเสร็จในเดือนมิถุนายน 2534 สามารถ
 บำบัดน้ำเสียได้วันละ 1,000 ลูกบาศก์เมตร แต่ผลการบำบัดน้ำเสียยังไม่ได้
 ประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากในบางช่วงมีปริมาณน้ำเสียมาก เกินขีดความ
 สามารถของโรงงานบำบัดน้ำเสีย จึงจำเป็นต้องปล่อยทิ้งออกไปโดยไม่มีกร
 บำบัด

4. โครงการสำรวจ ศึกษาเพื่อออกแบบรายละเอียดสิ่งก่อสร้างระบบ กาจักน้ำเสียชานเมืองฝั่งธนบุรี เป็นโครงการเร่งด่วนที่มีขึ้นนอกแผนฯ ฉบับที่ 3 เช่นกัน ซึ่งมี 2 โครงการ คือ

4.1 โครงการที่ 1 เขตหนองแขม ภาษีเจริญ ได้ออกแบบรายละเอียดก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียมีขนาดบำบัด 40,000-45,000 ลูกบาศก์เมตร ต่อวัน โดยสำรวจออกแบบแล้วบางส่วน คาดว่าจะแล้วเสร็จในเดือนมกราคม 2536 ค่าออกแบบ 29 ล้านบาท

4.2 โครงการที่ 2 เขตราษฎร์บูรณะ จำงออกแบบเช่นกันกับโครงการที่ 1 กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการออกแบบ เพื่อก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียขนาดบำบัดได้ 32,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน ค่าออกแบบ 18 ล้านบาท

5. โครงการปรับปรุงบึงมักกะสัน เพื่อการบำบัดน้ำเสียและป้องกันน้ำท่วม คาดว่าจะสามารถพอกน้ำในคลองสามเสน ได้ประมาณวันละ 260,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งโครงการนี้อยู่ในขั้นเตรียมดำเนินการ โดยได้รับเงินงบประมาณแล้ว 22.3 ล้านบาท

6. รับโอนโรงงานบำบัดน้ำเสียเคหะชุมชนห้วยขวางและบางนา ซึ่งเดิมเป็นของการเคหะแห่งชาติมาดำเนินการเองเมื่อต้นปี พ.ศ. 2534

7. โครงการบึงพระราม 9 นาน้ำคลองลาดพร้าวมาบำบัดให้สะอาดตามพระราชดำริ เริ่มปฏิบัติงานตั้งแต่ พ.ศ. 2531

จะเห็นได้ว่าในช่วงของแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 ซึ่งตรงกับช่วงเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) นั้น กรุงเทพมหานคร ได้ดำเนินงานด้านโครงการก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียมากมายหลายโครงการ ซึ่งแม้โครงการใหญ่ ๆ จะยังไม่ได้ลงมือก่อสร้าง เพราะเพิ่งอยู่ในช่วงของการศึกษาออกแบบอยู่ก็ตาม ก็นับว่าเป็นช่วงที่มีการอนุมัติงบประมาณเพื่อแก้ปัญหาหน้าเสียในแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองในกรุงเทพมหานคร อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ทั้งนี้ อาจจะเป็นเนื่องมาจากผลการศึกษาวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น TDRI ที่ชี้ให้เห็นความเสื่อมโทรมของแม่น้ำเจ้าพระยา และอนาคตที่มีแนวโน้มจะเสื่อมโทรมหนักหากไม่รีบเร่งแก้ไข หรือผลการศึกษาสภาพคลองในกรุงเทพฯ ของ JICA และหน่วยงานสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทำให้ผู้บริหารและประชาชนในกรุงเทพมหานครตื่นตัวต่อปัญหานี้ จนริบดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาและป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น

นอกจากโครงการก่อสร้างต่าง ๆ แล้ว ในช่วงเวลาของแผนฉบับนี้เอง กรุงเทพมหานครก็ได้ออกข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องควบคุมการระบายน้ำทิ้งในเดือนตุลาคม 2534 แม้ในขณะนี้ยังไม่มีผลในทางปฏิบัติ แต่ก็ เป็นเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญต่อการป้องกันมลพิษในแม่น้ำเจ้าพระยา

แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2535-2539)

แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 เป็นแผนที่จัดทำขึ้น โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศภายใต้กรอบแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) และแนวทางการพัฒนาในแผนมหาคไทยแม่บท ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2535-2539) โดยนำแนวนโยบายของผู้บริหารราชการกรุงเทพมหานคร และผลการดำเนินงานการแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2530-2534) รวมทั้งแนวความคิดของหน่วยงานต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานครมาพิจารณาปรับให้สอดคล้องกัน ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานตามแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2535-2539) เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม สนองตอบต่อความต้องการของประชาชนโดยแท้จริง และสนับสนุนการพัฒนาของประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป แผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับนี้เป็นแผนที่มีการวางแผนเตรียมการ และรวบรวมข้อมูลก่อนจัดทำแผนอย่างมีระบบ และรอบคอบกว่าทุก ๆ แผนที่ผ่านมา โดยกรุงเทพมหานครได้ว่าจ้างสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) วิจัยศึกษาโครงการเพื่อการกำหนดกรอบการวางแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร เป็นเงิน 2.5 ล้านบาท โดยใช้เวลา 8 เดือน (ระหว่างเดือนตุลาคม 2533 ถึงเดือนพฤษภาคม 2534)

วัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 4 นี้ คือ

1. เพื่อให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงามน่าอยู่มากขึ้น
2. เพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อผู้ด้อยโอกาส พัฒนาคูณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมให้ได้มาตรฐาน
3. เพื่อให้กรุงเทพมหานครเป็นฐานหลัก ที่สามารถรองรับการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจของชาติให้ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

เป้าหมายหลักของแผนฉบับนี้ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีดังนี้

เป้าหมายที่ 1. พัฒนาคุณภาพชีวิตและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดย

1.1 พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยอย่างน้อยที่สุดให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

1.2 พัฒนาคุณภาพคนให้เป็นคนดีและมีความสามารถ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้าอย่างมีความสงบสุข และธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติและค่านิยมอันดีงาม

1.3 พัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยการลดปริมาณมลพิษทางน้ำ อากาศ และเสียง กากของเสีย สารเป็นพิษให้อยู่ในมาตรฐานที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของคนและชุมชนในกรุงเทพมหานคร

ฯลฯ

แผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 4 แบ่งโครงสร้างของแผนออกเป็น 5 แผนสาขา ดังนี้

1. แผนสาขาสีวแวดล้อม
2. แผนสาขาการใช้ที่ดินระบบจราจรและสาธารณูปโภค
3. แผนสาขาทรัพยากรมนุษย์และสังคม
4. แผนสาขาการบริหารและการปกครอง
5. แผนสาขาการคลัง

ในแผนสาขาสีวแวดล้อมนั้น กำหนดเป็นแผนงานการพัฒนาไว้ 5 ด้าน คือ แผนงานพัฒนาสภาวะแวดล้อม แผนงานป้องกันน้ำท่วมและการระบายน้ำ แผนงานกาจัดน้ำเสีย แผนงานการจัดการขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูลและของเสียที่เป็นอันตราย และแผนงานป้องกันแก๊ซมลพิษทางอากาศและเสียง

เมื่อพิจารณารายละเอียดของแผนงานกาจัดน้ำเสีย ซึ่งเป็นแผนงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงนั้น พอสรุปได้ว่าแผนงานส่วนใหญ่เป็นการก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสีย ซึ่งได้ทำการสำรวจออกแบบแล้วในช่วงของแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 3 จึงเป็นงานต่อเนื่องมาจนถึงแผนฉบับนี้ เพื่อให้มีการก่อสร้างและเดินเครื่องได้ในเวลาอันรวดเร็ว โดยกำหนดนโยบายของแผนงานกาจัดน้ำเสียไว้ว่า ต้องการแก้ไขให้น้ำไปคูลองต่าง ๆ ่น้ำเสียน้อยลง โดยการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสีย

และสนับสนุนให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ตลอดจนการแก้ไขปัญหาความ
 नेताเสียของแหล่งน้ำอย่าง เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ๑

เป้าหมายของแผนงานกำจัดน้ำเสีย ได้แก่

1. ก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียแห่งใหม่ ซึ่งลงทุนโดยกรุงเทพ-
 มหานครและรัฐบาล จำนวน 5 แห่ง ขนาดบำบัดรวม 240,000 ลูกบาศก์เมตร
 ต่อวัน
2. ก่อสร้างและดำเนินการลงทุนโดยภาคเอกชน จำนวน 11 แห่ง
 ขนาดบำบัดรวม 635,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน
3. ปรับปรุงก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียที่รับมอบโอนจากการเคหะ
 แห่งชาติ จำนวน 14 แห่ง ขนาดบำบัดรวม 66,500 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน
4. ปรับปรุงคุณภาพน้ำคลอง โดยจัดการระบบบำบัดน้ำเสีย และปรับ
 ปรุงระบบไหลเวียนของน้ำและขุดลอกคูคลอง ในเขตกรุงเทพมหานคร
5. ควบคุมตรวจสอบการระบายน้ำทิ้งจากโรงงาน สถานประกอบ
 การ และสถานบริการต่าง ๆ ให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด และส่งเสริมให้
 สถานประกอบการต่าง ๆ ที่มีน้ำทิ้ง รวมทั้งอาคารที่สร้างใหม่ ดำเนินการบำบัด
 น้ำเสียให้ได้มาตรฐานตามหลักวิชาการก่อนระบายออกสู่ท่อระบายน้ำสาธารณะ

แนวทางและมาตรการในการดำเนินการ

1. ด้านการศึกษาความพร้อมและความเป็นไปได้ทางด้านการบริหาร
 และการจัดการเกี่ยวกับน้ำเสีย
 - ให้มีการศึกษาเพื่อกำหนดขนาด ที่ตั้ง จำนวนของโรงบำบัด
 น้ำเสียที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ โดยให้คำนึงถึงระบบที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อมิให้
 เกิดความซ้ำซ้อนในการให้บริการระหว่างภาครัฐและเอกชน และเพื่อให้เกิด
 ความเป็นธรรมแก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีกฎหมายที่มีอยู่เดิม บังคับให้
 อาคารบางประเภทก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียของตนเอง

๑ สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร, แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร
 ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2535-2539), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น,
 2534), หน้า 55-57.

- ให้มีการศึกษาแนวทางการดำเนินงาน เพื่อจัดให้มีระบบบำบัด
น้ำเสียรวม

2. ด้านการก่อสร้าง

จัดให้มีระบบบำบัดน้ำเสียรวมให้ครอบคลุมพื้นที่กรุงเทพมหานคร
โดย

- ก่อสร้างและเดินระบบบำบัดน้ำเสียรวม ซึ่งลงทุนโดยกรุงเทพ
มหานครและรัฐบาล

- ให้ภาคเอกชนเข้ามาร่วมลงทุนในการกำจัดน้ำเสีย
- ก่อสร้าง ปรับปรุง ขยายระบบบำบัดน้ำเสีย ที่รับมอบโอนจาก
การเคหะแห่งชาติ และให้ขยายขีดความสามารถของระบบบำบัดให้สามารถบริการ
บำบัดน้ำเสียให้มากขึ้นในพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงชุมชนการเคหะ โดยให้มีการศึกษา
ขนาด ที่ตั้ง ขนาดบำบัด ของแต่ละโครงการให้มีความสอดคล้องกัน สามารถครอบ
คลุมพื้นที่ทั่วกรุงเทพมหานคร

- ปรับปรุงคุณภาพน้ำคลอง โดยการติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสีย ปรับ
ปรุงระบบไหลเวียนของน้ำและขุดลอกคูคลองในเขตกรุงเทพมหานคร

3. ด้านกฎหมาย ปรับปรุงมาตรการทางกฎหมายต่าง ๆ ดังนี้

- มาตรการการจัดการด้านน้ำทิ้งจากอาคารบ้านเรือน สถาน
ประกอบการ ก่อนเข้าสู่ระบบบำบัดรวม

- มาตรการการเก็บค่าบริการและค่าธรรมเนียมในการบำบัด
สำหรับอาคารประเภทต่าง ๆ

- มาตรการการดำเนินการกับอาคารประเภทต่าง ๆ หรือ
ประชาชนที่ปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ

4. ด้านการเงิน ให้รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณในด้านการก่อสร้าง
และดำเนินการให้มากยิ่งขึ้น ทั้งโครงการของกรุงเทพมหานครและเอกชน รวมทั้ง
สนับสนุนมาตรการการเก็บค่าบริการ

5. ด้านการบริการและการจัดการเกี่ยวกับน้ำทิ้ง

- ให้มีการประสานงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการ
การตรวจสอบการท่างานของระบบกำจัดน้ำทิ้งของสถานประกอบการและอาคาร
ประเภทต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด

- ขยายขีดความสามารถของห้องปฏิบัติการด้านการตรวจสอบคุณภาพน้ำทั้งที่กรุงเทพมหานครมีอยู่ให้สามารถดำเนินการให้มากขึ้นและมีประสิทธิภาพ โดยจัดซื้อเครื่องมือตรวจสอบ รวมทั้งการก่อสร้างขยายห้องปฏิบัติการ

6. การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ จัดให้มีการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนในด้านการป้องกันมลพิษที่จะเกิดแก่น้ำในลาคลอง ภาคราษฎรและรวมทั้งใช้มาตรการด้านการจูงใจให้ประชาชน ร่วมมือกันรักษาสิ่งแวดล้อมและปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับที่ใช้อยู่ทุกรูปแบบ เช่น ประชาสัมพันธ์ให้สร้างระบบบำบัดน้ำเสียในอาคารและหมู่บ้านจัดสรร เป็นต้น ตลอดจนสนับสนุนและให้ความรู้สถานประกอบการลดปริมาณของเสียจากแหล่งกำเนิด เช่น การปรับปรุงการผลิต การแยกของเสีย การหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ ฯลฯ

แผนงานย่อยหรือโครงการที่สำคัญที่ได้เริ่มดำเนินการไปแล้ว ในช่วงของแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 3 จำนวน 5 โครงการ ได้แก่ โครงการก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียรัตนโกสินทร์ โครงการก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียสีพระยา โครงการก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียยานนาวา โครงการก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียหนองแขม-ภาษีเจริญ และโครงการก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียทุ่งครุ-ราษฎร์บูรณะ ซึ่งเมื่อก่อสร้างเสร็จแล้วภายในปี พ.ศ. 2538 จะสามารถบำบัดน้ำเสียได้เพียงวันละประมาณ 260,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเมื่อถึงเวลาดังกล่าวคาดว่าปริมาณน้ำเสียจากอาคารบ้านเรือนของประชาชนในกรุงเทพมหานครที่ไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาจะเพิ่มเป็นประมาณวันละ 1.3 ล้านลูกบาศก์เมตร ดังนั้น หากไม่มีโครงการบำบัดน้ำเสียใด ๆ มารองรับต่อไปแล้ว ในปี พ.ศ. 2538 กรุงเทพมหานครจะสามารถบำบัดน้ำเสียได้เพียง 20% ของน้ำเสียที่ไหลลง ไทหาความสกปรกให้กับแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น ๑ กรุงเทพมหานครจึงได้วางแผนดำเนินโครงการที่ 6 โดยจะก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียในเขตพื้นที่ชั้นใน ซึ่งประกอบด้วย 10 เขต คือ เขตคูสิต พญาไท ราชเทวี หัวขวางพระนคร บ่อมปราบ สัมพันธวงค์ บหมวัน บางรัก และคลองเคช ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 100 ตารางกิโลเมตร โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรวบรวมน้ำเสียทั้งหมด

๑ สำนักการระบายน้ำกรุงเทพฯ, โครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวม ระยะที่ 1 ของกรุงเทพมหานคร, เอกสารอค์สาเนา, มกราคม 2535, หน้า 2.

ในเขตชั้นในค่อจากโครงการเกาะรัตนโกสินทร์ สีพระยา และยานนาวา เพื่อส่งไปบำบัดคัยง โรงงานบำบัดน้ำเสีย ให้มีคุณภาพคักก่อนระบายลงคลองหรือแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งจะเป็นผลให้คุณภาพน้ำในคลองหลักชั้นใน ได้แก่ คลองโอ่งอ่าง คลองบางลำพู คลองมหานาค คลองแสนแสบ คลองเปรมประชากร และคลองสามเสน สะอาดขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นการลดปริมาณของน้ำเสียที่ทิ้งลงแม่น้ำเจ้าพระยาอีกด้วย ซึ่งโครงการนี้จะใช้แนวทางค้ำเนินการโดย "วิธีประกวดราคาออกแบบรวมก่อสร้าง" ทั้งเป็นวิธีการประกวดราคาเพื่อจัดหาคู้รับเหมารายเดียวให้มาค้ำเนินการตั้งแต่การออกแบบและก่อสร้าง เนื่องจากระบบบำบัดน้ำเสียเป็นระบบที่มีเทคโนโลยีหลากหลาย วิธีการดังกล่าวจะช่วยให้ได้ระบบที่เหมาะสมและเกิดความรวดเร็วในการค้ำเนินงาน และคณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2534 อนุมัติแผนงานโครงการบำบัดน้ำเสียของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีประเด็นสำคัญพอสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. อนุมัติในหลักการที่กรุงเทพมหานครจะลงทุนก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียในเขตพื้นที่ชั้นในก่อน ซึ่งประกอบด้วย 10 เขต คือ เขตคูสิค ญาไทรราชเทวี ห้วยขวาง พระนคร บ่อมปราบ สัมพันธวงศ์ บทุมวัน บางรัก และคลองเคย โดยให้กรุงเทพมหานครเร่งรัดจัดหารายละเอียคแผนงานของโครงการให้ชัดเจน แล้วเสนอขออนุมัติตามชั้นค่อนค่อไป

2. อนุมัติให้หลักการให้กรุงเทพมหานครค้ำเนินการก่อสร้างโดย "วิธีประกวดราคาออกแบบรวมก่อสร้าง" ซึ่งเป็นวิธีการประกวดราคาเพื่อจัดหาคู้รับจ้างรายเดียวให้มาค้ำเนินการตั้งแต่การออกแบบและก่อสร้าง

3. อนุมัติให้รัฐบาลรับภาระค้ำก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียของกรุงเทพมหานครเป็นส่วนใหญ่ และกรุงเทพมหานครร่วมสมทบบางส่วน โดยสัคส่วนเงินลงทุนนั้น เห็นควรวให้ยัคหลักเกณฑ์เดียวกันกับรัฐวิสาหกิจ ซึ่งกำหนดให้รัฐวิสาหกิจนาราย ได้มาลงทุนในโครงการร้อยละ 25 ของเงินลงทุนทั้งหมด คังนั้น สัคส่วนภาระการลงทุนระหว่างรัฐบาลและกรุงเทพมหานครจึงเท่ากับ 75:25

สำหรับค้ำใช้จ่ายของโครงการนั้น คิคเป็นเงินรวมทั้งสิ้น 7,700 ล้านบาท (เฉพาะโครงการระยะที่ 1) หากคิคสัคส่วนการลงทุนระหว่างรัฐบาลกับกรุงเทพมหานคร คามมติคณะรัฐมนตรีแล้วจะ ได้สัคส่วนการลงทุนตั้งแต่ปีงบประมาณ 2536 ถึง 2540 รวม 5 ปี ในกรณีท้วงเงินค้ำเนินการเป็น 7,700 ล้านบาท และเริ่มก่อสร้างในเดือนกันยายน 2535 และจ่ายเงินงวดแรกในเดือนตุลาคม 2535 จะ ได้สัคส่วนการจัดสรรเงินค้ำตามตาราง

ตารางที่ 10 การจัดสรรงบประมาณค่าเนินการประจาบึงบระมาณ
(หน่วย:ล้านบาท)

บึงบระมาณ	2536	2537	2538	2539	2540	รวม
แหล่งเงิน						
รัฐบาล	1,392.3	1,392.3	1,617.3	810.6	562.5	5,775.0
กรุงเทพมหานคร	464.1	464.1	539.1	270.2	187.5	1,925.0
รวม	1,856.4	1,856.4	2,156.4	1,080.8	750.0	7,700.0

ที่มา : สำนักการระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร, 2535.

ในการคาเนินโครงการให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดทั้ง 100 ตารางกิโลเมตร หรือม ๆ กันไปในเวลาเดียวกัน ย่อมมีอุปสรรคหลายประการ เช่น ปัญหาเรื่องการลงทุน และการบริหารงาน ดังนั้น กรุงเทพมหานครจาเป็นจะต้องแบ่งการคาเนินโครงการที่ 6 ออกเป็น 2 โครงการ คือ

โครงการที่ 6.1 โครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมระยะที่ 1 ครอบคลุมพื้นที่เขตบ้อมบราบ สัมพันธวงศ์ บทุมวัน ราชเทวี และบางส่วนของเขตพระนคร คูสิค พญาไท หัวขวาง จนวน 8 เขต ซึ่งจะเป็พื้นที่รวมกันบระมาณ 37 ตารางกิโลเมตร โดยจะคาเนินการแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2539

โครงการที่ 6.2 โครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมระยะที่ 2 จะดำเนินการในพื้นที่ส่วนที่เหลือ โดยจะดำเนินการในบึงบรระมาด 2536 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2540

เมื่อโครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมระยะที่ 1 เสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2539 กรุงเทพมหานครจะสามารถบำบัดน้ำเสียได้ทั้งหมดวันละ 610,000 ลูกบาศก์เมตร คาดหมายได้ว่าจะเป็นปริมาณน้ำเสียประมาณ 45 % ของน้ำเสียที่ไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาในขณะนั้น

นอกจากโครงการก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสียขนาดใหญ่ 6 โครงการที่กล่าวข้างต้นแล้ว ในแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 4 นี้ ยังมีโครงการปรับปรุงก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียขนาดเล็กที่รับมอบโอนมาจากการเคหะแห่งชาติ จำนวน 14 แห่ง ซึ่งได้รับมอบโอนมาแล้ว 2 แห่ง ในช่วงของแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 3 ยังเหลือที่จะรับมอบอีก 12 แห่ง ซึ่งโรงบำบัดทั้งหมดมีขนาดบำบัดรวมวันละ 66,500 ลูกบาศก์เมตร

แผนงานย่อยสุดท้ายของแผนฉบับนี้ คือ การบริหารและการจัดการด้านกาจัดน้ำเสียในคลอง ได้แก่ คลองมหาสาร คลองแสนแสบ โครงการปรับปรุงระบบไหลเวียนของน้ำและขุดลอกคูคลองในเขตกรุงเทพมหานครชั้นใน และโครงการควบคุมคุณภาพน้ำทั้งจากสถานประกอบการของสำนักงานเขตต่าง ๆ

ผลการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้จะบรรลุได้เพียงใดนั้น ต้องรอให้ครบกำหนดเวลาของแผนเสียก่อนจึงจะสรุปผลได้ เนื่องจากขณะนี้ยังอยู่ในช่วงต้นของแผนเท่านั้น

เมื่อพิจารณาแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ฉบับที่ 1 จนถึงฉบับที่ 4 นี้ จะเห็นได้ว่าแผนเหล่านั้นมีลักษณะไปในแนวทางเดียวกันกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ มีการตื่นตัวในเรื่องของน้ำเสียในแม่น้ำลำคลอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างสูงในช่วง พ.ศ. 2531 จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากได้มีการศึกษาวิจัยพบความเสื่อมโทรมอย่างน่ากลัวของแม่น้ำเจ้าพระยาและคูคลองต่าง ๆ นั้นเอง ประกอบในช่วงของแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2530-2534) และในช่วงแผนปัจจุบัน กรุงเทพมหานคร ไม่ประสบภาวะน้ำท่วมใหญ่อย่างเช่นทุก ๆ ปีก่อนหน้านั้น จึงทำให้หน่วยงานที่รับผิดชอบมีเวลาที่จะสนใจในปัญหาภาวะแวดล้อมเป็นพิษของน้ำในลำคลองและแม่น้ำเจ้าพระยามากกว่าที่จะมี

ไปแก้ปัญหาน้ำท่วมอย่างที่แล้ว ๆ มา ประกอบกับชาวโลกมีการตื่นตัวเรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นพิษกันมาก จึงผลักดันให้ทุกคนหันมาสนใจ จนขนาดรัฐบาลก็อนุมัติและเห็นชอบในการสนับสนุนให้สร้างระบบบำบัดน้ำเสียในเขตเมืองใหญ่ ๆ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า แผนงานและมาตรการของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นหน่วยงานท้องถิ่นมุ่งไปทำงานก่อสร้าง มากกว่างานด้านมาตรการด้านกฎหมาย ซึ่งจะช่วยเสริมและสนับสนุนให้บรรลุเป้าหมายในเรื่องกำจัดน้ำเสียได้ทางหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตาม งานก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ก็เป็นความหวังใหม่ที่มองเห็นได้ คือ เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนในการเป็นเครื่องช่วยกำจัดมลพิษทางน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาได้

5.2 บทบาท อำนาจหน้าที่ของรัฐตามกฎหมาย

แนวนโยบายของรัฐ มาตรการ และการปฏิบัติตามแนวนโยบายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ หรือแผนพัฒนากรุงเทพมหานครที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 5.1 นั้น เป็นการวางกรอบนโยบายของรัฐโดยทั่ว ๆ ไป เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติ ในขณะที่แนวนโยบายหรือโครงการบางอย่างก็เกิดจากอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย นโยบายบางนโยบายก็ต้องมีการออกกฎหมายมารองรับให้เกิดผลและมีอำนาจในทางปฏิบัติ ในส่วนนี้จึงจะขอกล่าวถึงบทบาท อำนาจหน้าที่ของรัฐตามกฎหมายในการรักษาคุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผ่านองค์กรของรัฐทั้งในระดับส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น คือ กรุงเทพมหานคร

หากจะพิจารณาอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของหน่วยงานของรัฐในระดับกระทรวงแล้ว จะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาคุณภาพแหล่งน้ำหลายกระทรวงด้วยกัน ได้แก่

- กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองท้องที่ บำบัดทุกข์บำรุงสุข การพัฒนาชนบทและชุมชน การส่งเสริมการศึกษาและการประกอบอาชีพ การส่งเสริมควบคุมและคุ้มครองการใช้แรงงาน การรักษาความสงบเรียบร้อยด้วยของประชาชน การป้องกันสาธารณภัย การผังเมือง การโยธา และการราชทัณฑ์ 10

10 ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216, ข้อ 19.

- กระทรวงสาธารณสุข มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการแพทย์ การสาธารณสุข การควบคุมอาหารและยา รวมทั้งสิ่งที่อาจเป็นพิษหรือเป็นภัยแก่สุขภาพ และการควบคุมกิจการกาชาด 11

- กระทรวงอุตสาหกรรม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการอุตสาหกรรม และทรัพยากรธรณี 12

- กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การพลังงาน การควบคุมรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมและการวิจัย 13

- สำนักนายกรัฐมนตรี มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทั่วไป ของนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี กิจการเกี่ยวกับการทางบประมาณแผ่นดินและราชการอื่น ตามที่ได้มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของสำนักนายกรัฐมนตรี หรือส่วนราชการ ซึ่งสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี หรือราชการอื่น ๆ ซึ่งมีได้ อยู่ภายในอำนาจและหน้าที่ของกระทรวงใดกระทรวงหนึ่ง โดยเฉพาะ 14

ในเรื่องที่เกี่ยวกับการรักษาคุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง โดยเฉพาะน้ำเสียที่มีสาเหตุมาจากชุมชนนั้น หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน และสำนักนายกรัฐมนตรี นอกจากนี้ หน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างมากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 มาตรา 89 ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้จะปฏิบัติงานให้เป็นไปตามหน้าที่ได้ ก็โดยมีการบัญญัติกฎหมายออกมารองรับ เพื่อให้การปฏิบัติงานในเรื่องนั้น ๆ บรรลุผล

กฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้ง โดยทางตรงและทางอ้อมในการรักษาคุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยานั้น ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 ซึ่งมีหลายองค์การในการบังคับ

11 เรื่องเดียวกัน, ข้อ 25.

12 เรื่องเดียวกัน, ข้อ 27.

13 เรื่องเดียวกัน, ข้อ 22 ทวิ

14 เรื่องเดียวกัน, ข้อ 3.

การให้เป็นไปตามกฎหมายแต่ละฉบับเหล่านั้น กฎหมายบางฉบับเกิดขึ้นก่อนที่จะมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสียอีก เช่น พระราชบัญญัติรักษาคหลวงรัตนโกสินทร์ศก 121 พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2484 ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 44 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2503 ส่วนกฎหมายที่ออกในระยะหลังจากที่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแล้ว ได้แก่ พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 286 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 รวมทั้งข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ซึ่ง ได้แก่ ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องการกำจัดขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล และสิ่งเปราะอะเปื้อน พ.ศ. 2521 ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2522 และข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในเขตกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2523 ซึ่งรายละเอียดต่าง ๆ ได้วิเคราะห์ไว้ในบทที่ 4 แล้ว อันแสดงให้เห็นว่า กฎหมายแต่ละฉบับล้วนแต่มิได้มีเจตนารมณ์ที่จะมุ่งป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำแต่อย่างใดเลยเท่านั้น มีเพียงข้อบัญญัติใหม่ล่าสุดของกรุงเทพมหานคร เรื่องควบคุมการระบายน้ำทิ้ง พ.ศ. 2534 เท่านั้น ที่มีเจตนารมณ์ในการป้องกันและแก้ไขมลพิษในแม่น้ำลำคลอง โดยเฉพาะแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ข้อบัญญัตินี้ยังไม่มีผลบังคับใช้ในปัจจุบัน

กฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดข้ออ้างหน้าที่ตามกฎหมายแก่รัฐหรือองค์กรของรัฐ กล่าวคือ เมื่อมีการทิ้งของเสียลงในลำคลองหรือแม่น้ำเจ้าพระยาโดยตรง รัฐโดยหน่วยงานของรัฐก็สามารถดำเนินการตามกฎหมายได้ คือ กรมเจ้าท่า กระทรวงคมนาคมก็สามารถดำเนินการ โดยใช้พระราชบัญญัติรักษาคหลวงร.ศ. 121 มาตรา 6 หรือดำเนินการตามพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 มาตรา 119 หรือท้องถิ่นคือกรุงเทพมหานคร สามารถดำเนินการโดยพระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2484 มาตรา 19 ในเรื่องเทศราคาญได้ หรือกรุงเทพมหานครสามารถดำเนินการกับผู้กระทำผิด โดยใช้ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง การกำจัดขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล และสิ่งเปราะอะเปื้อน พ.ศ. 2521 ข้อ 8 หรืออาจจะดำเนินการโดยใช้ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในเขตกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2523 ข้อ 9 และข้อ 11 ก็ได้ จะเห็นได้ว่าข้ออ้างหน้าที่ตามกฎหมายของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐในกรณีที่มีการทิ้งของเสียลงในลำคลองหรือแม่น้ำเจ้าพระยา มีอำนาจ

คามกฎหมายหลายฉบับ แต่การปฏิบัติตามอำนาจที่มีหรือบทบาทของรัฐตามกฎหมายนั้น แทบจะไม่ได้ปฏิบัติเลยตามเหตุผลที่ได้วิเคราะห์แล้วในบทที่ 4 อันได้แก่ ชาคกำลังเจ้าหน้าที่ โทษที่ลงแก่ผู้กระทำความผิด ไม่นักพอ รวมถึงขั้นตอนมาก การดำเนินคดีเห็นกันว่า เล็กน้อย เมื่อเทียบกับความผิดอาญาอื่น ๆ ซึ่งสำคัญกว่า จึงเป็นเหตุให้แม่น้ำเจ้าพระยามีลักษณะที่เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วตามอัตราเพิ่มของประชากร

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีกฎหมายที่เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยตรงที่ทำให้รัฐค่อนข้างจะมีบทบาทอำนาจและหน้าที่ตามกฎหมายอย่างเด่นชัดอยู่ฉบับหนึ่ง นั่นคือ บทบาทอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของรัฐตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 นั้นเอง

บทบาทของกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 ซึ่งต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2521 ทำให้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติขึ้น และมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการวางแผนพัฒนา กฎหมายฉบับนี้ได้ก่อให้เกิดคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เพื่อเป็นที่ปรึกษาให้กับคณะรัฐมนตรีในเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเป็นเลขานุการ ในช่วงแรก ๆ สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ สังกัดอยู่ที่สำนักนายกรัฐมนตรี ต่อมาได้โอนการบริหารราชการของสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ จากสำนักนายกรัฐมนตรี ไปเป็นของกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการพลังงาน สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม มีลักษณะเป็นหน่วยงานทางค้ำนนโยบายที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงาน ค้ำนการศึกษา วิเคราะห์ รวมทั้งวางแผน ตลอดจนกำหนดมาตรการและแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศ นอกเหนือไปจากนี้ยังทำหน้าที่ในการเผยแพร่ให้การศึกษาและรับเรื่องราวร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกด้วย จากกฎหมายฉบับนี้ก่อให้เกิดอำนาจหน้าที่ของรัฐตามกฎหมาย ดังนี้

1) กำหนดนโยบายและแผนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมตามอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 5(1), 5(4), 12(2) และ 12(3) ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

บทบาทตามอำนาจหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น หลังจากการจัดเตรียมมาหลายปี สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยกระทรวงวิทยาศาสตร์ก็ได้เสนอ "นโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ" ต่อคณะรัฐมนตรี

และได้มีการประกาศใช้โดยคณะรัฐมนตรีเมื่อต้นปี พ.ศ. 2524 ซึ่งรายละเอียดของนโยบายได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 5.1 นับแต่นั้นมาก็ยังไม่มีการแก้ไขฉบับใหม่ ออกมาใช้อีกเลย

2) กระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมเมื่อปี พ.ศ. 2521 มาตรา 17 (1) สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีอำนาจในการให้ความเห็นชอบในรายงานเกี่ยวกับการศึกษาและมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบกระเทือนต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ใน ระยะเตรียมงาน เพื่อให้มีการปรับปรุงโครงการก่อนดำเนินการ

ในปัจจุบันรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน โดยคำแนะนำของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้ออกประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ เรื่อง "กำหนดประเภทและขนาดของ โครงการที่ต้องมีรายงานเกี่ยวกับการศึกษาและมาตรการป้องกัน และแก้ไขผลกระทบกระเทือนต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม" โดยได้กำหนดประเภทและขนาดของ โครงการหรือกิจการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชน จำนวน 10 ประเภทและขนาดด้วยกัน ประกาศฉบับแรกนี้ได้กำหนด อาทิเช่น ให้เชื่อมเก็บกักน้ำหรืออ่างเก็บน้ำที่มีปริมาตรเก็บกักน้ำตั้งแต่ 100,000,000 ลูกบาศก์เมตรขึ้นไป หรือมีพื้นที่เก็บกักน้ำตั้งแต่ 15 ตารางกิโลเมตรขึ้นไป ซึ่งถือได้ว่าเป็นเชื่อมเก็บกักน้ำหรืออ่างเก็บน้ำที่ค่อนข้างใหญ่ เป็นโครงการที่จะต้องมีการจัดเตรียมรายงานเกี่ยวกับการศึกษาและมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบกระเทือนต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ก็ยังมีประเภทโครงการหรือกิจการอื่น ๆ คือ การชลประทาน สนามบินพาณิชย์ โรงแรมหรือสถานที่พักตากอากาศที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ผังทะเล ทะเลสาบ หรือชายทะเล หรือที่อยู่ใกล้หรือในอุทยานแห่งชาติ ระบบทางควันทพิเศษตามกฎหมายว่าด้วยการทางพิเศษ การทำเหมืองตามกฎหมายว่าด้วยแร่ นิคมอุตสาหกรรมตามกฎหมายว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรม ท่าเรือพาณิชย์ โรงไฟฟ้าพลังความร้อน การอุตสาหกรรมบางประเภท

เป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องการประเมินผลกระทบฯ นี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการรักษาคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยานั้น โครงการที่เกี่ยวข้อง คือ โรงแรมที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำนั้น แต่เดิมกำหนดขนาดตั้งแต่ 80 ห้องขึ้นไป แต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนเป็น 40 ห้องขึ้นไป สำหรับโรงแรมเดิมและทุกขนาดสำหรับโรงแรมที่จะสร้างขึ้น

ใหม่ ตามมติคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2532 และวันที่ 9 พฤษภาคม 2532 และเนื่องจากโรงแรมต้องต่อใบอนุญาตทุกปี สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้ขอมติคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมฯ ให้รายงานฉบับหนึ่งของโรงแรมมีอายุการพิจารณาได้ในระยะเวลา 5 ปี

ถึงแม้ว่าอาจจะมีโครงการซึ่งไม่สามารถจัดเข้าประเภทโครงการหรือกิจการตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว เช่น อาคารขนาดใหญ่อื่น ๆ อาจจะมีการขอร้องให้มีการจัดเตรียมรายงานเกี่ยวกับการศึกษาและมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบกระเทือนต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้ หากสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้มีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในขั้นต้นแล้ว เห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมในขั้นละเอียดต่อไป ซึ่งในกรณีเช่นว่านี้ความร่วมมือของหน่วยงานปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง

3) การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ตามมาตรา 17 วรรค (2) แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 ซึ่งได้แก้ไขใหม่ในปี พ.ศ. 2521 นายกรัฐมนตรี โดยคำแนะนำของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีอำนาจประกาศใช้ราชกิจจานุเบกษา กำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมอันมิใช่เป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของส่วนราชการใดโดยเฉพาะ ซึ่งก็หมายถึงค่ามาตรฐานต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อม (ambient standards) นั้นเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายที่กำหนดขึ้นมาเพื่อป้องกันสุขภาพอนามัยของมนุษย์หรืออันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นต่อสัตว์และพืช หรือเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งนี้ เพื่อเป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบกับค่าที่วัดได้จริง ๆ ซึ่งจะช่วยให้รู้ได้ว่าสถานการณ์ในขณะนั้น ๆ มีความรุนแรงแค่ไหน นอกจากค่ามาตรฐานในสิ่งแวดล้อมแล้ว ตามมาตรา 5 (6) คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมยังมีอำนาจหน้าที่เสนอแนะมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ส่วนราชการใดมีอำนาจกำหนดตามกฎหมายต่อส่วนราชการนั้น มาตรฐานเช่นว่านี้มีลักษณะเป็นมาตรฐานสำหรับของเสียที่จะปล่อยออกมา (effluent standards)

บทบาทของรัฐโดยกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน ได้มีการออกประกาศกำหนดมาตรฐานและวิธีตรวจสอบคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำผิวดิน ซึ่งมีใช้ทะเลในปี พ.ศ. 2529 ในปีเดียวกันสำนักคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ก็ได้กำหนดประเภทของแหล่งน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างจัดอยู่ในมาตรฐานแหล่งน้ำผิวดินซึ่งมีใช้ทะเลประเภท 4 ส่วนมาตรฐานที่มี

ลักษณะ เป็นมาตรฐานสำหรับของเสียที่จะปล่อยออกมา (effluent standards) นั้น สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ก็ได้ออกประกาศกำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำทิ้งอาคาร โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 107 ตอนที่ 18 วันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2533 ซึ่งมาตรฐานนี้จะใช้เป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติตามกฎหมายต่อไป

4) อานาจผูกเงินในกรณีของสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวง

มาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ระบุไว้ว่าเมื่อมีเหตุผูกเงินอันเนื่องมาจากสภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ซึ่งหากปล่อยไว้เช่นนั้นจะเป็นอันตรายต่อชีวิต ร่างกายของประชาชนหรือก่อความเสียหายต่อทรัพย์สินของประชาชนหรือของรัฐ ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งบุคคลซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดอันตรายหรือความเสียหาย หรือบุคคลซึ่งอาจได้รับอันตรายหรือความเสียหายดังกล่าว ไม่ให้กระทำการใดอันจะมีผลเป็นการเพิ่มความรุนแรงแก่สภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษที่เกิดขึ้น หรือสั่งให้กระทำการใดอันจะมีผลเป็นการระงับหรือลดความรุนแรงแก่สภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษที่เกิดขึ้นในระหว่างที่มีเหตุผลดังกล่าว

อำนาจในการสั่งตามวรรคหนึ่ง นายกรัฐมนตรีจะมอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดปฏิบัติราชการภายในเขตจังหวัดแทนนายกรัฐมนตรีได้ โดยให้ทำเป็นคำสั่งและประกาศในราชกิจจานุเบกษา

เมื่อนายกรัฐมนตรีได้สั่งตามวรรคหนึ่ง หรือผู้ว่าราชการจังหวัดในการปฏิบัติราชการแทนนายกรัฐมนตรี ได้สั่งตามวรรคสองแล้ว ให้ประกาศคำสั่งดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษาโดยมิชักช้า

จนถึงปัจจุบันนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีการใช้อานาจผูกเงินตามมาตรานี้ในเรื่องที่เกี่ยวกับการรักษาคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาแต่อย่างใด

5) การร้องทุกข์

หน้าที่อย่างหนึ่งของสำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ คือ การรับเรื่องราวร้องทุกข์จากบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายเนื่องมาจากการกระทบ อันมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม หลังจากได้รับ

คำร้อง เรียบแล้ว สำนักงานสิ่งแวดล้อมจะส่งเจ้าหน้าที่จากสำนักงาน ไปตรวจและ
 กลับมารายงาน รวมทั้ง เสนอแนะมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหากับหน่วยงานที่
 เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ไม่มีอำนาจหน้าที่ที่จะลง
 โทษโดยตรง ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานปฏิบัติ ตามมาตรา 21 แห่ง
 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมกำหนดไว้ว่า ในกรณีที่มีเหตุอัน
 ควรสงสัยว่า มีการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบหรือข้อบังคับเกี่ยวกับการ
 รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมคำสั่งของนายรัฐมนตรีหรือของผู้ว่าราชการจังหวัด
 ในการปฏิบัติราชการแทนนายรัฐมนตรี ตามมาตรา 20 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มี
 อำนาจเข้าไปในสถานที่หรือยานพาหนะใด ๆ ได้ในระหว่างเวลาพระอาทิตย์ขึ้น
 และพระอาทิตย์ตก หรือในระหว่างเวลาทำการ เพื่อทำการตรวจสอบการฝ่าฝืน
 หรือการ ไม่ปฏิบัติดังกล่าว

ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง ให้เจ้า
 ของหรือผู้ครอบครองสถานที่หรือยานพาหนะ หรือผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องอำนวยความสะดวก

ทุก ๆ ปี สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้รับการ
 ร้องทุกข์จากประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนหรือความเสียหายจากมลพิษ โดย
 เฉพาะอย่างยิ่งจากโรงงานเป็นร้อย ๆ ฉบับ ในชั้นนี้ควรจะกล่าวได้ว่า การเข้า
 ไปดำเนินการ โดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ นั้น ช่วยลดความก่อก
 กวนได้ เพราะว่าหน่วยงานปฏิบัติหลังจากที่ได้รับรายงานจากสำนักงานสิ่งแวดล้อม
 แห่งชาติแล้วจะ ไม่นิ่งเฉย การวิจารณ์ผลโดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม
 แห่งชาติจะบีบบังคับให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องออกปฏิบัติการ ไม่นั้นนั้นอาจถูก
 กล่าวหาว่า ไม่ได้ทำอะไร

สำหรับการร้องทุกข์ที่เกี่ยวกับการทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาเน่าเสีย
 นั้น ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2532-2535 มีเรื่องราวร้องทุกข์เข้ามา 5 ราย เป็น
 เรื่องที่โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำโดย ไม่มีการบำบัด 2 ราย
 โรงแรมริมแม่น้ำค้อท่อน้ำทิ้งลงสู่แม่น้ำและทางระบายน้ำสาธารณะ 2 ราย อีก 1
 ราย เป็นเรื่องร้องทุกข์เกี่ยวกับอุตสาหกรรมห้องเย็นต่าง ๆ ใช้ดักแด้บริเวณ
 สะพานปลาซึ่งอยู่บริเวณนอกห้องเย็น ทว่าการแปรรูปสัตว์น้ำ น้ำเสียต่าง ๆ ใน
 การดำเนินการถูกปล่อยลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาโดยตรง เป็นสาเหตุให้เกิดน้ำเสีย
 และมีกลิ่นเหม็น ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติก็ได้ ออกไปตรวจ
 สอบ และแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามหน้าที่ต่อไปแล้ว

6) อานาจนหน้าทีอื่น ๗

นอกจากทีกล่าวมาแล้ว สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวล้อมแห่งชาติ ยังมีอานาจนหน้าทีอื่น ๗ อีกร เช่น ความมาตรา 5(4), (10) และ (11) ซึ่งในส่วนทีเกียวกัการควบคุมและแก้ ไขปัญหาหน้า้เสียในแม่น้ำเจ้าพระยานั้น มีบทบาททีผ่านมา คือ

6.1) การคิคตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งได้ออกตรวจสอบเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ปากแม่น้ำจังหวัดสมุทรปราการจนถึงจังหวัดนครสวรรค์

6.2) ส่ง เสริมและให้การสนับสนุนการวิจัยเพื่อการวางแผน และกำหนดแนวทางการจัดการคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่

- มอบหมายให้คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คาเนินการศึกษาวิจัยน้ำเสียชุมชนในเขตกรุง เทพมหานครและปริมณฑล เมื่อปี พ.ศ. 2530

- มอบหมายให้สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย คาเนินการศึกษาเบื้องต้นและเสนอแนะแนวทางและขอบเขตการจัดการคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อปี พ.ศ. 2531

6.3) ศึกษาความเป็น ไปได้ในการจัดการและควบคุมน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดสมุทรปราการ โดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวล้อมแห่งชาติ ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารพัฒนาแห่ง เอเชีย โครงการเพื่อพัฒนาแห่งสหประชาชาติ และ โครงการสิ่งแวล้อมแห่งสหประชาชาติ

6.4) การกำจัดกากสารพิษจากอุตสาหกรรม โดยกำหนดให้มีการตั้งศูนย์บริการกำจัดกากพิษ และน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม 3 แห่งทีบางขุนเทียน รังสิต และจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเปิดคาเนินการ ไปแล้ว 1 แห่ง คือ ทีแสมคา บางขุนเทียน

6.5) เสนอแผนการจัดการและคาเนินการแก้ไขปัญหาคความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบและให้คาเนินการตามแผนการ ดังนี

ก. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2532 เรื่องการแก้ไขปัญหาน้ำเสียชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีรายละเอียดสรุปได้ ดังนี้

(1) ให้ดำเนินการเกี่ยวกับการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียเฉพาะภายในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ ตามที่สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยเสนอเพียง 1 แห่ง ทั้งนี้ ให้แล้วเสร็จภายในแบบพัฒนาฉบับที่ 6 โดยให้คณะกรรมการพัฒนากรุงเทพมหานครและปริมณฑลรับไปดำเนินการ

(2) ให้ดำเนินการจัดทำแผนหลักสำหรับการบำบัดน้ำเสียของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เนื่องจากแผนบำบัดน้ำเสียทุกแผนที่เคยศึกษาจัดทำมานั้น ไม่ได้ศึกษารอบคลุมถึงบริเวณฝั่งธนบุรี บึงหม้อ และสมุทรปราการ ซึ่งมีชุมชนปล่อยน้ำเสียลงสู่น้ำเจ้าพระยา โดยให้คณะกรรมการพัฒนากรุงเทพมหานครและปริมณฑลรับไปดำเนินการ

ข. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 29 สิงหาคม 2532 เรื่องแผนปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาคูณภาพน้ำแม่เจ้าพระยา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

(1) เห็นชอบกับแบบปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาคูณภาพน้ำแม่เจ้าพระยา ตามข้อเสนอของสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน (คูภาคผนวก)

(2) สั่งการให้หน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการตามมาตรการทั้งหมดที่ระบุในแผนปฏิบัติการอย่างเร่งด่วน

(3) สั่งการให้สำนักงานงบประมาณจัดสรรงบประมาณแผ่นดินคืบตามวงเงินที่ได้ระบุไว้ในแผนปฏิบัติการ และตามที่หน่วยปฏิบัติขอตั้งในกรณีที่ยังมิได้ระบุวงเงินงบประมาณในแผนปฏิบัติการนี้ เพื่อให้หน่วยงานปฏิบัติต่าง ๆ สามารถเริ่มดำเนินการในทุกมาตรการที่กำหนดไว้ได้ในปีงบประมาณ 2533

(4) มอบหมายให้ ฯพณฯ รองนายกรัฐมนตรี (นายพิชัย รัตกุล) ประธานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เป็นผู้ประสานงานควบคุมและติดตามผลการดำเนินงานในทุกมาตรการของแผนปฏิบัติการดังกล่าว และรายงานต่อคณะรัฐมนตรีเป็นระยะทุก 6 เดือน เพื่อให้แผนปฏิบัติการสามารถบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ในอันที่จะแก้ไขปัญหาคูณภาพน้ำแม่เจ้าพระยาให้ได้ตามกำหนดเวลาที่ตั้งเป้าระยะแรกภายใน 3 ปี

6.6) การประชาสัมพันธ์และการรณรงค์

ในเรื่องนี้สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้ดำเนินการอย่างค่อนเนื่อง ไม่ว่าจะโดยผ่านป้ายประกาศ หรือการให้การสนับสนุนและประชาสัมพันธ์โดยผ่านทางสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนการจัดทำสารคดี เรื่องน้ำ เป็นต้น

ในปัจจุบันปรากฏว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 นี้ กำลังจะถูกยกเลิก ทั้งนี้ เนื่องจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ผ่านร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับใหม่ในวาระที่สามแล้วเมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2535 และจะมีผลบังคับใช้ทันทีเมื่อพ้นกำหนด 60 วันนับแต่วันถัดจากประกาศในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งขณะที่เขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ยังไม่มีผลใช้บังคับ แต่อย่างไรก็ดี จะขอวิเคราะห์กฎหมายฉบับใหม่พอสังเขป ดังนี้

วัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

(1) เพื่อเป็นพื้นฐานรองรับการปรับปรุงองค์กรและการจัดระเบียบการบริหารราชการด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศเสียใหม่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับภารกิจด้านการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม

(2) กำหนดอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นให้ชัดเจน เพื่อลดความขัดแย้งและซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่ ซึ่งส่วนราชการต่าง ๆ มีอยู่ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ โดยมีหลักเกณฑ์สำคัญว่าการกำหนดอำนาจหน้าที่ตามร่างพระราชบัญญัตินี้ จะต้องไม่เป็นการลบล้างหรือซ้ำซ้อนกับอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการตามที่มีอยู่เดิมนั้น แต่จะเป็นอำนาจหน้าที่ในทางกระตุ้นและเสริมสร้างให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องใช้อำนาจตามกฎหมายของตนอย่างเต็มที่ เพื่อประโยชน์ในการประสานงานและร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่อย่าง เป็นระบบครบวงจร

(3) ส่งเสริมให้มีการกระจายอำนาจการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมจากส่วนกลางออกไปสู่ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นโดยตรง

(4) เป็นพื้นฐานรองรับการจัดตั้งกองทุนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กำหนดมาตรการอย่างอื่นเพื่อจูงใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม

(5) วางหลัก เกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดชอบและหน้าที่ตามกฎหมายของ "ผู้ก่อให้เกิดมลพิษ" ตามหลัก "ผู้ก่อให้เกิดมลพิษมีหน้าที่ต้อง เสียค่าใช้จ่าย"

(6) รับรอง โดยชัดแจ้งซึ่งสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายของประชาชนที่จะมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ มีดังนี้

(1) กำหนดให้มีเอกภาพในการกำหนดนโยบาย โดยยก ระดับคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เป็นคณะกรรมการระดับรัฐมนตรีด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน เพื่อให้สามารถเป็นศูนย์กลางการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง (มาตรา 11)

(2) กำหนดให้มีการกระจายอำนาจการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมออกสู่จังหวัดและส่วนท้องถิ่น และสร้างกลไกในการแปลงนโยบายสู่ภาคปฏิบัติ และ โดยกำหนดให้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการ ทั้งในระดับส่วนกลางและในระดับจังหวัด ตลอดจนให้มีการเสนอขอจัดสรรงบประมาณหรือเงินกองทุน เพื่อปฏิบัติตามแผนดังกล่าวด้วย (มาตรา 36-40)

(3) สร้างระบบสิ่งจูงใจและมาตรการยับยั้ง ในด้านสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดให้มีการจัดตั้ง เงินกองทุน เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้ผู้ที่ก่อให้เกิดมลพิษไม่ว่าจะเป็นทางน้ำ ทางอากาศ ทางเสียง หรือมลพิษอื่น ๆ มีหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมายในการขจัดมลพิษดังกล่าว และมีบทกำหนดโทษ (หมวด 2)

(4) ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยมีข้อกำหนดอย่างแน่ชัดถึงสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านสิ่งแวดล้อม เช่น กำหนดสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลและข่าวสาร สิทธิที่จะร้องเรียนกล่าวโทษผู้กระทำความผิดด้านสิ่งแวดล้อม และให้องค์กรเอกชนเข้ามาช่วยการปฏิบัติการของเจ้าพนักงานในด้านสิ่งแวดล้อม และมีสิทธิขอเงินอุดหนุนในการดำเนินกิจกรรม อันจะช่วยให้สามารถมีการฝึกกำลังระหว่างภาครัฐ เอกชน และองค์กรเอกชนเป็นเครือข่ายในการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม (มาตรา 5, 6)

(5) กำหนดมาตรการและกลไกในการดำเนินการแก้ไขปัญหามลพิษอย่างครบวงจร โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการควบคุมมลพิษ ซึ่งมีปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน เป็นประธาน โดยมีกรมการประกอบด้วยหัวหน้าส่วนราชการระดับกรมที่เป็นหน่วยรับผิดชอบในการควบคุมการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับมลพิษแต่ละประเภท มีหน้าที่ในการเสนอมาตรฐานควบคุม

คุมมลพิษจากแหล่งกำเนิด และมีการกำหนดวิธีการควบคุมลงในพระราชบัญญัติ ทำให้เกิดความชัดเจนและความโปร่งใสในการดำเนินงานแก้ไขปัญหามลพิษอย่างเป็นระบบครบวงจร (มาตรา 51-53)

(6) มีการกำหนดมาตรการควบคุมมลพิษอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมลพิษที่เป็นปัญหาสำคัญ ๆ ได้แก่ มลพิษทางอากาศและเสียง มลพิษทางน้ำ ซึ่งมลพิษทางน้ำนั้นมีการกำหนดให้แหล่งกำเนิดมลพิษบางประเภทต้องมีระบบบำบัดน้ำเสีย หรือจัดส่งน้ำเสียไปบำบัด โดยระบบบำบัดน้ำเสียรวม และต้องเสียค่าบริการตามอัตราที่กำหนด ที่สำคัญคือมีการกำหนดโทษทางอาญาและความรับผิดชอบทางแพ่งไว้ในกฎหมายฉบับนี้ด้วย (มาตรา 68-71, มาตรา 95-96, หมวด 7)

บทบาทของกระทรวงมหาดไทย

สำหรับบทบาทของกระทรวงมหาดไทยนั้น ในฐานะที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการปกครองท้องที่ การรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน การป้องกันสาธารณภัย การผังเมือง ตลอดจนการโยธา ประกอบกระทรวงมหาดไทยต้องกำกับดูแลจังหวัดที่มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาคือ ๖ จังหวัดในช่วงเจ้าพระยาตอนล่างก็ได้แก่ จังหวัดนนทบุรี สมุทรปราการ รวมทั้งกรุงเทพมหานครด้วย งานส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมน้ำเสียนั้น ส่วนที่เป็นงานประจำก็จะภายใต้การดำเนินงานของกรมโยธา ในเรื่องเกี่ยวกับการควบคุมอาคารตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 งานของคณะกรรมการควบคุมการจัดสรรที่ดินตามอำนาจหน้าที่ของประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 286 นอกจากนั้น ก็เป็นงานที่คอยติดตามการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามมติและคำสั่งของคณะรัฐมนตรี ได้แก่

ในเดือนมีนาคม 2532 กระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือสั่งการให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดให้ปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน และวันที่ 22 พฤศจิกายน 2531 ที่รับข้อเสนอของนายกรัฐมนตรี้ที่ขอให้หน่วยงานที่รับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาน้ำเสียบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา อ่าวพัทยา ให้แก้ปัญหาคูณภาพน้ำบริเวณดังกล่าวที่มีแนวโน้มเสื่อมลง และกระทรวงมหาดไทยได้ประชุมหน่วยงานและจังหวัดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวแล้ว และเห็นว่าควรจะได้ให้ทุกจังหวัดและทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบถือปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวโดยอนุโลม กล่าวคือ

1. ให้ส่วนราชการและหน่วยงานที่รับผิดชอบเร่งรัดตรวจสอบและกวาดล้างมลพิษ โรงแรมและร้านอาหารมิให้ระบายน้ำเสียและของเสียลงทะเล แม่น้ำ ลำคลอง หากพบการกระทำผิดให้ลงโทษตามกฎหมายถึงขั้นดำเนินการปิดกิจการ

2. ให้ส่วนราชการและหน่วยงานที่รับผิดชอบตรวจสอบแบบของการระบายน้ำใช้แล้วในบริเวณอาคารให้เคร่งครัด และให้ความคุ้มครองกำจัดน้ำเสียก่อนระบายลงในที่สาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ให้ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนตระหนักในสภาวะน้ำเสียและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหน้าเสียด้วย

4. ให้จัดหาที่คั่นจำนวน 10-50 ไร่ สำหรับใช้เป็นสถานที่บำบัดน้ำเสียซึ่งจะมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปีในอนาคต

ต่อมาในเดือนมิถุนายนปีเดียวกัน กระทรวงมหาดไทยก็ได้มีหนังสือฯ ทั่วทุกจังหวัดต่าง ๆ ให้ปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวข้างต้นอีก ดังนี้

"ตามที่ได้สั่งการให้ทุกจังหวัดและหน่วยงานที่รับผิดชอบถือปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2531 และวันที่ 22 พฤศจิกายน 2531 โดยอนุโลมเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาน้ำเสียบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาและอ่าวพัตยาที่กรุงเทพมหานคร มีแนวโน้มเสื่อมลง นั้น

ขอเรียนว่า ในเรื่องเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาน้ำเสียนั้น เป็นนโยบายสำคัญเร่งด่วนเป็นพิเศษของรัฐบาลและกระทรวงมหาดไทย จึงขอให้ทุกจังหวัดดำเนินการ ดังนี้

1. ตรวจสอบดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดกับเรื่องการแก้ไขปัญหาน้ำเสีย และในเบื้องต้นขอให้ดำเนินการตามหนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0413/ว 463 ลงวันที่ 29 มีนาคม 2532 เรื่องการแก้ไขปัญหาน้ำเสียโดยเคร่งครัด

2. ให้เร่งรัด ตรวจสอบและกวาดขันบรรดาโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ให้ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด อย่าปล่อยให้มีการระบายน้ำเสียลงแม่น้ำลำคลอง และชายฝั่งทะเลหรือที่สาธารณะ หากมีการฝ่าฝืนขอให้ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอย่างเฉียบขาด

3. เนื่องจากเรื่องการแก้ไขปัญหาน้ำเสียดังกล่าวเป็นนโยบายสำคัญ จึงขอให้ทุกจังหวัดรายงานผลการดำเนินการในเรื่องนี้ให้กระทรวงมหาดไทยทราบภายในวันที่ 15 ของทุกเดือน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2532 เป็นต้นไป"

ผลจากการสั่งการดังกล่าว ทำให้จังหวัดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องเร่งปฏิบัติตาม เช่น จังหวัดนนทบุรีก็ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาหาหน้มาตรการป้องกันและแก้ไขสภาวะน้ำเสียในแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตจังหวัดนนทบุรีขึ้น (ตามคำสั่งจังหวัดนนทบุรีที่ 1121/2532)

ในเดือนกันยายนปี พ.ศ. 2532 เช่นกัน กระทรวงมหาดไทยก็ได้แจ้งให้ทุกจังหวัดปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2532 ที่ให้กระทรวงมหาดไทยพิจารณาคำเน้การควบคุมการก่าจักน้ำเสียจากโรงแรมและอาคารชุด ดังนี้

(1) คำเน้การควบคุมการก่าจักน้ำเสียจากโรงแรมและอาคารชุด โดยการก่าจักระยะเวลาในการปรับปรุงแก้ไขระบบก่าจักน้ำเสียที่ถูกต้องให้กับโรงแรมและอาคารชุดที่ได้มีการคำเน้การอยู่แล้ว

(2) ควบคุมแบบแปลนก่อสร้างของโรงแรมและอาคารชุดที่กำลังขออนุญาตก่อสร้างและ เปิดคำเน้การใหม่ให้มีระบบก่าจักน้ำเสียที่ถูกต้อง

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องที่กระทรวงมหาดไทยได้เสนอเรื่องเพื่อให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา โดยเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2535 คณะรัฐมนตรีได้มีมติตามที่กระทรวงมหาดไทย เสนอให้พิจารณาเกี่ยวกับการก่าจักที่ตื้นสำหรับระบบบำบัดน้ำเสียและระบบก่าจักขยะมูลฝอยของชุมชน และโครงการแก้ไขปัญหาน้ำเสียจากชุมชนในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล เนื่องจากปัจจุบันการเติบโตของชุมชนเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว การเตรียมการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการไม่ทันต่อการขยายของชุมชนเมือง ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมขึ้น ประกอบกับที่ตื้นใช้ก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียและระบบก่าจักขยะมูลฝอยหายากและมีราคาแพง นอกจากนี้ ท้องถิ่นยังไม่สามารถใช้ที่ดินของรัฐซึ่งยังไม่ได้ใช้ประโยชน์เพื่อมาใช้ก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียและระบบก่าจักขยะมูลฝอยได้

คณะรัฐมนตรีพิจารณาแล้วมีมติอนุมัติ ดังนี้

1. ให้กระทรวงมหาดไทยรับไปเร่งคำเน้การก่าจักหาแผนแม่บทเกี่ยวกับการก่าจักน้ำเสียและขยะมูลฝอยของชุมชน กล่าวคือ ให้เร่งรัดคำเน้การดังกล่าวโดยเร็ว โดยก่าจักหาแผนแม่บทให้แล้วเสร็จภายใน 1 เดือน เพื่อป้องกันปัญหาด้านสุขาภิบาลและสิ่งแวดล้อม โดยให้ส่วนราชการที่รับผิดชอบสนับสนุนให้ใช้ที่ราชพัสดุเป็นที่ก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย อย่างไรก็ตาม กระทรวงมหาดไทยควรเร่งรัดก่าจักหาแผนแม่บทเกี่ยวกับการก่าจักน้ำเสีย และขยะมูลฝอยของชุมชน โดย

ให้ความสำคัญลำดับแรกต่อชุมชนที่เป็นปัญหาขณะนี้ คือ กรุงเทพมหานคร เมืองปริมณฑล เมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค และชุมชนริมแม่น้ำสายหลัก และแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งสิ้น 37 ชุมชน ทั้งนี้ จะต้องเร่งรัดดำเนินการศึกษาและออกแบบให้พร้อมที่จะดำเนินการได้ แล้วนำเสนอคณะกรรมการกลั่นกรองฯ ฝ่ายเศรษฐกิจพิจารณา และสำหรับค่าใช้จ่ายในการดำเนินการให้กระทรวงมหาดไทยขอหาความตกลงกับสำนักงบประมาณตามความจำเป็น และเหมาะสม โดยด่วนต่อไป

2. ให้ความเห็นชอบในหลักการ ให้กระทรวงการคลัง (กรมธนารักษ์) สนับสนุนให้ใช้ที่ดินราชพัสดุเป็นที่ก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย

3. ให้ความเห็นชอบในหลักการ ให้การวางแผน ออกแบบและการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย และกำจัดขยะมูลฝอยดำเนินการโดยวิธีประมูลแบบเหมารวม (Lump Sum Turnkey)

4. ให้สำนักงบประมาณพิจารณาจัดสรรงบกลางฯ ปี 2535 สนับสนุนการดำเนินการแก้ไขปัญหาแม่น้ำเจ้าพระยาเน่าเสียเป็นกรณีเร่งด่วน โดยให้กรมโยธาธิการขอหาความตกลงในรายละเอียดกับสำนักงบประมาณตามความจำเป็น และเหมาะสม โดยด่วนต่อไป

บทบาทของสำนักนายกรัฐมนตรี

ในส่วนของสำนักนายกรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ตามหน่วยงานในสังกัดและราชการอื่น ๆ ซึ่งมี ใ้ค้อยู่ภายในอำนาจหน้าที่ของกระทรวงใดกระทรวงหนึ่ง โดยเฉพาะ ซึ่งหากจะพิจารณาไปแล้วการรักษาภาวะมลพิษในแม่น้ำเจ้าพระยา ก็ไม่ได้เป็นอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานใดโดยเฉพาะ ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 9 หน่วยงาน ศึกษาข้อเท็จจริงและจัดทำสรุปการแก้ไขปัญหาแม่น้ำเจ้าพระยาเน่าเสีย พร้อมทั้งกำหนดมาตรการระยะสั้น เพื่อเร่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยด่วน และมาตรการระยะยาวเพื่อเป็นกรอบในการแก้ไขปัญหาค่อไป และได้เสนอมาตรการดังกล่าวให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาสรุปได้ ดังนี้

1. มาตรการระยะสั้น มีเงินลงทุนในบึงบประมาณ 2535-2537 จำนวนทั้งสิ้น 756.52 ล้านบาท จำแนกเป็นเงินลงทุนที่ได้รับอนุมัติแล้ว 41.27 ล้านบาท และวงเงินที่เสนอขออนุมัติเพิ่มในบึงบประมาณ 2535, 2536 และ 2537 จำนวน 295.25 ล้านบาท 400 ล้านบาท และ 20 ล้านบาท ตามลำดับ มาตรการระยะสั้นประกอบด้วย

1.1 มาตรการด้านการลงทุน การตรวจสอบและการติดตามผล การดำเนินงานระบบบำบัดน้ำเสีย เป็นวงเงินลงทุนที่ได้รับอนุมัติแล้ว 0.8 ล้านบาท และจะขออนุมัติเพิ่มในปีงบประมาณ 2535 จำนวน 251.25 ล้านบาท เพื่อก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียของโรงพยาบาลของรัฐ

1.2 มาตรการสิ่งจูงใจด้านภาษี ด้านจัดหาแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ และการลดอัตราค่ากระแสไฟฟ้าให้แก่ระบบบำบัดน้ำเสีย

1.3 มาตรการเฉพาะหน้าในการปรับปรุงकुคลอง เป็นวงเงินลงทุนที่ได้รับอนุมัติแล้ว 40.47 ล้านบาท

1.4 มาตรการด้านการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ เป็นวงเงินลงทุนที่เสนอขออนุมัติเพิ่มในปีงบประมาณ 2535 จำนวน 44 ล้านบาท

2. มาตรการระยะยาว

2.1 มาตรการลงทุน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย ในวงเงินทั้งสิ้น 28,720 ล้านบาท จำแนกเป็นวงเงินที่ได้รับอนุมัติแล้ว 4,720 ล้านบาท และที่จะขออนุมัติในโอกาสต่อไป 24,000 ล้านบาท ประกอบด้วย

(1) โครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียในกรุงเทพมหานคร 5 พื้นที่ เงินลงทุนทั้งสิ้น 4,720 ล้านบาท

(2) โครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมในเขตพื้นที่ชั้นในกรุงเทพมหานคร 10 เขต วงเงินลงทุนมากกว่า 20,000 ล้านบาท

(3) โครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียในเขตจังหวัดริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เงินลงทุนประมาณ 4,000 ล้านบาท

(4) แผนงานตรวจสอบลักษณะน้ำทิ้งจากโรงงานขนาดเล็กที่มีน้ำทิ้งค่ากว่า 50 ลูกบาศก์เมตร/วัน ในเขตกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ

(5) แผนงานย้ายกองขยะที่อ่อนนุช รามอินทรา และหนองแขม

2.2 มาตรการศึกษารายละเอียดของกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และเรื่องที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

(1) การจัดทำแผนหลักการบำบัดน้ำเสีย การกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล สำหรับกรุงเทพมหานคร เมืองปริมณฑล และเมืองภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมืองริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

- (2) การศึกษาความเป็นไป ได้ในการนำน้ำที่บำบัดแล้วกลับมาใช้ประโยชน์
- (3) การจัดทำแผนปฏิบัติการในการกำจัดคราบน้ำมัน สารเคมี และของเสียจากเรือแพ และกัศตาคารลอยน้ำ
- (4) การศึกษาความเป็นไป ได้ในการประกาศให้พื้นที่ริมฝั่งคลองและแม่น้ำเป็นเขตควบคุมอาคาร
- (5) การศึกษารูปแบบขององค์กรกลางที่จะรับผิดชอบในการรักษาคุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา

คณะรัฐมนตรีพิจารณาแล้ว มีมติเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2534 ดังนี้

1. ให้ความเห็นชอบมาตรการระยะสั้นและระยะยาว เพื่อแก้ไขปัญหาแม่น้ำเจ้าพระยาเน่าเสีย ตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอ สำหรับการ เงินที่จะใช้จ่ายให้ทำความตกลงกับสำนักงานประ-
มาณต่อไป
2. ในมาตรการระยะยาว ให้สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ดำเนินการตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับใหม่ ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทและ เร่งออกกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องอากาศ น้ำ และกากมีพิษ ฯลฯ เพื่อกำหนดมาตรฐานสิ่งแวดล้อมเฉพาะเรื่องขึ้น โดยให้มีทั้งมาตรการในการจูงใจกับมาตรการลงโทษในระดับที่เหมาะสมควบคู่กัน ไปด้วย
3. ให้มีองค์กรกำกับ ดูแล ติดตาม ผลการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะขึ้น โดยอาจให้มีฝ่ายเอกชนเข้ามาร่วมด้วย เช่นเดียวกับที่บางประเทศจัดตั้งองค์กรขึ้นดูแลในแต่ละลุ่มน้ำ

บทบาทของกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทโดยตรงต่อการดูแลรักษาคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ทั้งอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอื่นในฐานะเจ้าพนักงานท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายซึ่งกล่าวมาแล้วในบทที่ 4 และอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของกรุงเทพมหานคร ซึ่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 มาตรา 89 กำหนดให้กรุงเทพมหานครมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการในเขตกรุงเทพมหานคร เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรักษาคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยานั้น ตรงกับอำนาจหน้าที่ในมาตรา 89 (4)

การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง, (5) การผังเมือง, (6) การจัดให้มีการบำรุงรักษาทางบก ทางน้ำ และทางระบายน้ำ, (10) การดูแลรักษาที่สาธารณะ, (11) การควบคุมอาคาร, (14) การพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ (15) การสาธารณสุขภาค เป็นต้น การปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ดังกล่าวก็ได้ปฏิบัติภายใต้กฎหมายต่าง ๆ ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 4 และตามข้อบัญญัติที่ออก โดยกรุงเทพมหานคร เองตามที่วิเคราะห์ในบทที่ 4 แล้วเช่นกัน

การตื่นตัวในการแก้ไขและควบคุมปัญหาคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาเสื่อมโทรมของกรุงเทพมหานคร ก็เช่นเดียวกับองค์กรอื่น คือ เพิ่งจะมีบทบาทและตื่นตัวในช่วงระยะหลัง คือ ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา โดยกรุงเทพมหานครมุ่งไปที่การก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียเป็นการใหญ่ (ตามที่เสนอมาแล้วในหัวข้อ 5.1) และเพิ่งมีการออกข้อบัญญัติควบคุมการระบายน้ำทั้ง พ.ศ. 2534 ซึ่งปัจจุบันก็ยังไม่มียกบังคับในทางปฏิบัติ (ดูบทที่ 4) หน่วยงานของรัฐอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ที่มีการตื่นตัวเรื่องแม่น้ำเจ้าพระยาเสื่อมโทรมอย่างสูงในช่วงหลัง มีการเสนอแผนปฏิบัติการและมาตรการต่าง ๆ มากมาย ซึ่งคาดว่าจะช่วยแก้ไขปัญหาคือคุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาเสื่อมโทรมได้ในอนาคต

5.3 บทบาทขององค์กรเอกชน

ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่จะต้องอาศัยความร่วมมือทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการควบคุม บังคับ และแก้ไขปัญห ในส่วนที่เป็นบทบาทของภาครัฐนั้น การดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ จะต้องมีกฎหมายรองรับเพื่อกำหนดบทบาทอำนาจและหน้าที่ แต่ในภาคเอกชนในอดีตกลับไม่มีกฎหมายใด ๆ รองรับเลย

อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่บทบาทของภาคเอกชนนับวันจะเพิ่มพูนความสำคัญมากขึ้น ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ประกอบกับภาคเอกชนสามารถจะช่วยเสริมกำลังเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีไม่เพียงพอ เพราะฉะนั้นเมื่อมีการบัญญัติกฎหมายสิ่งแวดล้อมขึ้นใหม่ จึงได้รวมเอาบทบาทของภาคเอกชนเข้าไว้ในกฎหมายด้วย กฎหมายฉบับนี้คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งในส่วนของภาคเอกชนได้บัญญัติไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. องค์การเอกชนซึ่งมีฐานะ เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย หรือกฎหมายต่างประเทศที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้อง โดยตรงกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม หรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และมีได้มีวัตถุประสงค์ในทางการเมือง หรือมุ่งหากำไรจากการประกอบกิจกรรมดังกล่าว มีสิทธิขอจดทะเบียนเป็นองค์การ เอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อกระทรวง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีการพลังงานและสิ่งแวดล้อม ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและ เงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง (มาตรา 6)
2. องค์การเอกชนที่ได้จดทะเบียนแล้ว อาจได้รับการช่วยเหลือหรือ ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการในเรื่องต่าง ๆ รวมตลอดถึงอาจได้ รับการจัดสรร เงินทุนอุดหนุนหรือ เงินกู้ให้แก่องค์การนั้น ๆ (มาตรา 7)
3. ผู้แทนภาคเอกชนมีสิทธิได้รับการแต่งตั้ง เป็นคณะกรรมการ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (มาตรา 11)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันบทบาทหรือการเข้ามามีส่วนร่วม ของ เอกชนมีกฎหมายรองรับแล้ว ดังนั้น จึงเกิดความคล่องตัวและอาจได้รับความช่วยเหลือหรือสนับสนุนจากภาครัฐบาลอีกด้วย

สำหรับในเรื่องการรักษาคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยานั้น ในปัจจุบันมี องค์กรเอกชนเพียงองค์กรเดียวที่เข้ามามีส่วนร่วมก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ฉบับนี้ องค์กรนั้นคือ สมาคมสร้างสรรค์ไทย ซึ่งเมื่อมีพระราชบัญญัติฉบับนี้แล้ว คาดว่าองค์กรเอกชนจะ เข้ามามีบทบาทในการควบคุม บังคับ และแก้ไขปัญหาน้ำเสียในแม่น้ำเจ้าพระยา มากขึ้น